International
SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNAL
SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:49	pp.6332-6364	2019
sssjournal.com	ISSN:2587-1587	sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 28/09/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 16/11/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 16.11.2019

ABDURRAHMÂN HÂLİS KERKÛKÎ'NİN EN MEŞHÛR HALÎFESİ ŞEYH OSMAN AVNÎ RÛHÂVÎ (v.1300/1883)

SHEIKH OSMAN AVNİ RÛHÂVÎ (Date of Death: 1300/1883) THE GREATEST AND FAMOUS CALIPH OF ABDURRAHMAN KHALIS KIRKUKI

Ömer NECÂTÎ
Tasavvuf Tarihi Araştırmacısı
ORCİD: https://orcid.org/0000-0003-1182-2301

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi
Doi Number : http://dx.doi.org/10.26449/sssj.1823
Reference : Necati, Ö. (2019). "Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî'nin En Meşhûr Halîfesi Şeyh Osman Avnî Rûhâvî (V.1300/1883)", International Social Sciences Studies Journal, 5(49): 6332-6364.

ÖZ

Şeyh Osman Avnî Rûhâvî, Kâdiriyye yolunda Hâlisiyye şubesinin mürşîdidir. Hâlisiyye, Kâdiriyye yolunun şubeleri içinde önemli bir şubedir. Hâlisiyye şubesi, Kerkûk'te 1787-1858 yılları arasında yaşayan Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî tarafından tesis edilmiştir. Dede Osman Avnî Baba, Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî'nin ve Kâdiriyye tarîkatının en meşhûr halîfesidir. Urfa şehrinde yaşamış, 70 yıl boyunca insanları irşâd etmiştir. Dede Osman Avni Baba'nın yazılı bir eseri bulunamamıştır. Bununla beraber, dînî ilimleri tahsîl ettiği ve Dergâh'ta bu ilimleri öğrettiği, vakfedilmiş kitaplarından anlaşılmaktadır. Dede Osman Avni Baba, bütün hayatını, insanları irşâda ve Allahu Teâlâ'nın zikrine harcamıştır. Pek çok Allah dostu yetiştirerek, tasavvufun Anadolu'ya giriş kapısı olmuştur. Kâdiriyye yolunun en kuvvetli şubelerini kendisinde toplayan bu büyük mütefekkir, Kâdiriyye silsilesinde, yaşadığı çağa ışık tutan, önemli bir halkadır. İbâdet, zikir, kerâmet, Dede Osman Avni Baba'nın sır olarak kalmış biyografisinin, günümüze kadar ulaşabilen ana metnini teşkil eder. Dede Osman Avni Baba'nın en büyük halîfesi, Hâlisiyye kolunun berrak nehrinden gelen feyz-i ilâhîyi, Anadolu insanının kalbine taşıyan Ömer Hüdâyî'dir. Halisiyye kolu, gerçek mânâda, Dede Osman Avni Baba ile Anadolu'ya girmiş, Hacı Ömer Hüdâyî Baba ile Anadolu'da yayılmıştır. Şeyh Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin, temsîl ettiği Hâlisiyye kolundaki silsilesi, tasavvufî sahada akademik araştırma yapanlar için önemli bir konudur. Bu silsilenin el yazması belgelerle ilmî bir şekilde ortaya konulması tasavvuf târihi araştırmacıları için fevkalâde öneme sahiptir. Aslında olmayan ancak sonradan ilâve edilen veya çıkarılan halkalarla teşekkül ettirilen silsile dökümanlarının, bilimsel çalışmalarda gerçekmiş gibi kullanılmasının bilgi karışıklığına sebep olacağı ortadadır. Bu çalışmamızda, Şeyh Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin tasavvufî kişiliğinin ve silsilesinin, o'na en yakın zamanda yaşayanların elyazması belgeleri ile ortaya konulması amaçlanmıştır. Elde edilen tasavvufî yazma belgeler, Şeyh Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin, Hâlisiyye kolunu bizzat Abdurrahman Hâlis'in kendisinden ahz ettiğini, arada bir başka zâtın bulunmadığını açıkça göstermektedir. Günümüz insanının ruhsal problemlerinin çözümüne çok büyük bir katkı sağlayacak olan tasavvufun, gerçek anlamda yaşatılması için Dede Osman Avni Ruhâvî örneğinde önemli ipuçları bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kâdiriyye, Hâlisiyye, Abdurrahmân Hâlis el-Kerkûkî, Dede, Osman, Avnî

ABSTRACT

Sheikh Osman Avnî Rûhâvî is the murshid of Khalisiyya branch of Kadiriyya. Khalisiyya branch is the great and important branch among the Kadiriyya branches. Khalisiyya branch was founded by Abdurrahman Khalis Kerkuki in Kerkuk. He lived between 1787-1858. Dede Osman Avnî Baba is the greatest and most famous caliph of Abdurrahman Khalis Kerkuki and Kadiriyya. He lived Urfa city and educated the people over 70 years. A written work that belongs to him could not found. However, It is understood from his foundation books that he collected the religious sciences and taught them in the Dergâh. He spent his whole life for educating people and the remembrance of Allahu Teâlâ. He was the gateway of the mysticism to Anatolia by educating many God-friendly people. This great schoolar, who has gathered the strongest branches of Kadiriyya, has illuminated his age and he has been an important ring in Kadiriyya chain. Worship, dhikr, miracle constitute the main text of his secret biography which can reach up to the present day. The greatest caliph of Dede Osman Avnî Baba

is Ömer Hudâyî who brings divine love to the Anatolian people's hearts, from the clear river of the khalisiyya branch. Khalisiyya branch, in fact, entered the Anatolia by Dede Osman Avni Baba and spreaded in Anatolia by Hacı Ömer Hüdâyî Baba. Şeyh Dede Osman Avnî Rûhâvî's range in the Hâlisiyye branch, which he represents, is an important issue for those who do academic research in the field of Sufism. The scientific presentation of this lineage with manuscripts is of paramount importance for researchers of sufism histories. It is obvious that to use of a range documents which are not actually, but which have been added or removed by rings, as if they were real in scientific studies will cause information confusion. In this study, it is aimed to reveal the sufistic personality and sequence of Sheikh Dede Osman Avnî Rûhâvî with the manuscript documents of the people who lived most recently to him. The sufistic manuscript documents obtained clearly show that Sheikh Dede Osman Avnî Rûhâvî assumes the Hâlisiyye branch from Abdurrahman Hâlis himself and there is no other person in between. There are important clues in the example of Dede Osman Avni Ruhâvî for the realization of Sufism which will make a great contribution to the solution of the psychological problems of today's people.

Keywords: Kadiriyya, Khalisiyya, Abd al-Rahman Khalis al-Kirkuki, Dede, Osman, Avnî

1. GİRİŞ

Tasavvuf ekolleri, insan nefsinin terbiye ve tezkiyesini gerçekleştirecek usuller belirleyerek, kulu Allah Teâlâ'ya, Allah Teâlâ'yı da kula sevdirecek, kulun ebedî rızayı kazanacak bir gönül âlemine sâhip olmasını amaç edinmişlerdir. Bu ekollerin başında gelen Kâdiriyye, Abdulkâdir Geylânî tarafından tesis edilmiş, kitap ve sünnete ittibâ, havfullah, muhabbetullah, Allah Teâlâ'yı zikretmek, sabır, şükür, rıza, tevekkül, tefekkür, cömertlik, ihlâs ile kulluk, kalbi Allah Teâlâ'dan gayrısından boşaltmak ve bunun gibi daha pek çok güzel ahlâk ile ahlâklanmak esasları üzerine kurulmuştur. Geylânî, el-Gunye, Fütûhu'l-Gayb, Fethu'r-Rabbânî ve diğer âsârında, tasavvufu, güzel ahlâkı, kitap ve sünnete uymayı anlatmış, tasavvufun ne olduğunu, mutasavvıfın nasıl yaşaması gerektiğini en küçük ayrıntısına kadar mükemmel bir şekilde îzâh etmiştir.

Çalışmamıza konu olan Osmân Avnî bin Ebdâl Muhammed bin Eyyûb bin Bekîr er-Rûhâvî, ricâl-i Kâdiriyye'nin önde gelenlerinden olup, Urfa'da 70 yıl boyunca uşşâk-ı Muhammedînin gönüllerine feyz-i ilâhîyi, zihinlerine İslâmî ilimleri yerleştirmek için gayret göstermiş, mezar taşı kitâbesindeki mâlümata göre 1883 yılında vefât etmiştir. Vakfettiği kitapları, İbrâhîm (a.s.) makamında sergilenen tâcı, külâhı, tesbîhi, sancakları ve yazma Kur'ân-ı Kerîm'ler ve bilhassa yetiştirdiği kâmil insanlar vâsıtası ile günümüze kadar gelen irşâd metodu ve el yazması silsilenâmeler, o'nun tasavvufî şahsiyeti hakkında önemli bilgiler vermektedir.

2. DERGÂH

Dede Osmân Avnî er-Rûhâvî, Mevlîd-i Halîl Dergâhında yaşamış ve irşâd faâliyetlerini bu makamda sürdürmüştür. Urfalı Şâir Yusuf Nâbî, Mevlîd-i Halîl Dergâhı'nın giriş kitâbesine şunları yazmıştır: "Burası, Allah Teâlâ'nın yarattığı beldelerin hayırlısı olan Rûhâ şehridir. Bu makâm Kudsî Hicâz'dan gayrı bütün makâmlardan yücedir. Güzellik ve şerefte bu makam gönülleri cezbeder. Burası Enbiyânın ceddi olan Halîlullâh'ın (a.s.) doğduğu yerdir. Burası, Halîl'e (a.s.) serin ve selâmet olan Rûhâ'dır". Mevlîd-i Halîl Dergâhında bulunan Mescîd'in kitâbesinde, Osmân Avnî Rûhâvî'nin dergâhlarında, devrân zikrinin sonunda toplu olarak okunan şu sözler yazılmıştır:

Çirâğ-ı mescîd u mihrâb u minber

Ebûbekir, Ömer, Osmân u Hayder.

Birinci mısrada, Rasûlullah Aleyhisselâm, mescidin, mihrâbın ve minberin cirâğı olarak vasfedilmiş, ikici mısrada, Hulefâ-i Râşidîn Efendilerimiz'in (r.a.) ism-i şerîfleri zikredilmiştir. Dede Efendi'ye ve diğer Kâdiriyye mürşidlerine ait kabirlerin bulunduğu küçük kabristanın girişindeki târihî kitâbe, bu makamın Abdülkâdir Geylânî'nin dergâhı olduğunu belirtmektedir: "Dergâh-ı pâk-i Gavsü'l-A'zam Sultân-ı Külli'l-Evliyâ Kaddesellâhu Sırrahu'l-Ulâ." Bu dergâh, bütün velîlerin sultânı, Gavsülâzam Abdulkâdir Geylânî'nin dergâhıdır. Allahu Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri o'nun sırrını mukaddes kılsın (Necâtî, 2000a: 20).

Mevlîd-i Halîl Dergâhında bulunan küçük kabristanda, Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin başucu kitâbesinde: "Allah rızası için Fâtiha. Burası, Allâhu Teâlâ'nın rahmetine kavuşmuş, günahları bağışlanmış, Allah'a yönelmiş, o'nun dışındakilerden yüz çevirmiş ve bu mübârek makâmının hizmetçisi olan, eş-Şeyh es-Seyyid Abdal Muhammed Baba oğlu es-Şeyh es-Seyyid Dede Osman Avnî'nin kabridir. 1300 senesi Zilkade ayında 'Rabbine dön!' nidasıyla, fenâ âleminden bekâ âlemine göçtü" yazılıdır. Ayakucu kitâbesinde ise: "Yâ Rabbî! Günâhımın çok olduğunu ikrâr ediyorum. Artık ümîdim sanadır. Yâ Rabbî! kapına yüzü kara geldim, ihsân kapından beni geri çevirme! Ey dervîş! Günahkârım diye Allah Teâlâ'dan ümidini kesme! Bizim, Muhammed Mustafa gibi bir şefâatçimiz vardır. Ey Rûmî! Gözyaşımın damlası ile

vefât tarihi söyledim. *İnzivâ ehli Osman Baba, Hakk'ın yakınlığında konakladı*. O Allah Teâlâ Hay ve Bâkîdir. Yâ Munîs olan Rabbim! Yâ Selâm olan Rabbim! Hâlime merhamet eyle!" yazılıdır. Bu kitâbenin, *Katre-i eşkimle Rûmî, fevtî târihin dedim, Kurb-i Hakkı tuttu menzil, münzevî Osmân Baba* mısrâlarında, vefât târihi, cevherîn olarak düşürülmüştür. Cevherîn, sadece ibârede geçen noktalı Arapça harflerin ebced hesabına dâhil edilmesi şeklinde yazılan tarih düşürme şeklidir. Bu tür târih düşürme şekli, cevher, mûcem, menkût olarak da adlandırılmaktadır. Düşürülen târih beyitlerinin birinci mısrâlarında, bu şekle işâret eden *necm, ahter, süreyyâ, pervîn, tohum, katre, eşk, jâle, zer, yâkut, dürr* gibi kelimeler bulunur. Dede Osmân Avnî'nin kitâbesindeki târih beytinin birinci mısrasında geçen *katre-i eşk* ibâresi, burada düşürülen târihin, *cevherîn* olduğuna işaret etmektedir. Birinci mısrada geçen *Rûmî* kelimesi ise, târih düşüren şâirin mahlasıdır. Adı geçen şâirin, 1889 da vefât eden Rûmî mahlaslı Urfa Mutasarrıfı Mehmet Muhyiddîn Paşa olması, ihtimâl dâhilindedir. Bu beyit, aruzun, *fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ fâilün* vezninde yazılmıştır. *Kurb-i Hakkı/ tuttu menzil/ münzevî Os/ mân Baba* ibâresinde, noktalı olan *Arapça kâf (100), bâ (2), kâf (100), yâ (10), tâ (400), yâ (10), nûn (50), ze (7), nûn (50), ze (7), yâ (10), se (500), nûn (50), bâ (2), bâ (2)* harflerinin parantez içindeki *ebced* değerleri toplandığı zaman 1300 rakamını vermektedir. İkinci mısradan elde edilen 1300 rakamı, Dede Osman Avnî Baba'nın başucu kitabesinde, onun hicrî vefât tarihi olarak açıkça yazılmıştır. "eş-Şeyh es-Seyyid Abdal Muhammed Baba oğlu es-Şeyh es-Seyyid Dede Osman Avnî'nin kabridir. 1300 senesi Zilkade ayında 'Rabbine dön!' nidasıyla, fenâ âleminden bekâ âlemine göçtü" (Necâtî, 2000a: 21).

Aynı kabristanda, Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin 1814 yılında vefât eden kardeşi, Eyyûb, yine 1814 yılında vefât eden babası Ebdâl Muhammed, 1781 yılında vefât eden dedesi Eyyûb el-Kâdirî medfûndur. Dede Osmân Avnî Ruhâvî'nin iki halifesi de bu kabristanda bulunmaktadır. Bunlar 1907 yılında vefât eden Halîl Hâfız Rûhâvî ve 1921 yılında vefât eden Ayntâbî Mustafâ Baba'dır. Dede Osmân Avnî Rûhâvî Hazîresinde bulunan diğer kitâbeler ile ilgili detaylı bilgiler, (Karakaş, 1996), (Güler, 2014) de mevcuttur.

3. DEDE OSMÂN AVNÎ RÛHÂVÎ'NİN TASAVVUFÎ VE İLMÎ ŞAHSİYYETİ, MÜRŞÎDLERİ, HALÎFELERİ, VAKFETTİĞİ KİTAPLAR

3.1. Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin Tasavvufî ve İlmî Şahsiyyeti

Dede Osmân Avnî Rûhâvî'den Abdulkâdir Geylânî'ye ulaşan üç ayrı koldan ikisi, Abdulkâdir Geylânî'nin oğlu Abdurrezzâk vâsıtası iledir ki bu kollardan birincisi Hâlisiyye koludur. Üçüncü kol ise yine Abdulkâdir Geylânî'nin oğlu Abdulazîz vasıtası ile ulaşmaktadır. Hâlisiyye kolunda Dede Efendi'nin mürşîdi, Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî, diğer iki kolda ise Muhammed el-Ezherî ve Eyyûb Urfevî'dir. Eyyûb Urfevî ile ulaşan koldaki kâmillerin tamamı, Abdulazîz'in neslindendir ve pek çoğu Bağdat'ta yaşamış ve orada Nakibu'l-Eşrâflık görevinde bulunmuştur. Hem seyyid hem şerîf olan bu kâmiller, cedleri olan Rasûlullâh'ın (a.s.) nûrunu, uşşâk-ı ilâhînin kalblerine aksettirmeye sa'y u gayret göstermiş, ömürlerini Abdülkâdir Geylânî'nin mübârek yoluna vakfetmişlerdir. Muhammed el-Ezherî'den gelen koldaki kâmillerin tamamı da Abdurrezzâk'ın neslinden olup, pek çoğu Hama Şehri'nde yaşamıştır. Hâlisiyye kolunun mürşidleri ise farklı ülkelerden, ma'nevî rütbeleri pek yüce olan kümmelîn zümresindendir. Hâlisiyye kolunun silsile-i şerîfinde, Dede Efendi'den evvelki son üç zât, Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî onun babası Ahmed et-Talebânî ve Dedesi Mahmûd ez-Zengenî'dir. Her üçü de ulûm-i şer'iyyeyi en üst seviyede tahsîl ederek zamanlarının seçkin ulemâsı arasında yer almış, Lahorlu Şeyh Ahmed'in getirdiği tasavvuf coşkusunu yaşayıp yaşatarak Hâlisiyye kolunun temellerini atmışlardır. Bereketli ömürleri her üç zâtı da idrâk etmiş olan Dede Efendi, diğer kollarda olduğu gibi, Hâlisiyye'nin dahî büyük mürşîdleri arasına girmiştir. Mevlîd-i Halîl zâviyesine vakfettiği kitaplar mütâlaa edildiğinde, Dede Efendi'nin, tefsîr, akâid, hadîs, fıkıh, siyer ve tasavvufî ilimleri okuduğu ve okuttuğu sonucuna varılabilir. Zâten, Mevlîd-i Halîl Dergâhı'nda seccâde-i irşâda oturmak için bu ilimlerle mücehhez olmak zarûretinin olduğu, şer'î mahkeme sicillerindeki bilgilerden anlaşılmaktadır. Dede Osman Avnî Ruhâvî, kendisi kümmelînin büyüklerinden olan Harputlu Hacı Ömer Hüdâyî'nin dahî iltifâtını cezb ederek onun Kâdiriyye yolunun halîfeliği ile şereflenmesine ve Anadolu'da Kâdiriyye yolunun intişâr etmesine sepep olmuştur.

3.1.1. Abdulkâdir Geylânî

Kâdiriyye ekolünün kurucusu olan Abdulkâdir Geylânî (1077-1166), tasavvuf târihinde *evliyâların sultanı* olarak isimlendirilmiştir. Büyük âlimler, o'nun kitap ve sünnete olan bağlılığı, ilmî ve Hak (c.c.) katındaki yüce mevkîsi konusunda sözbirliği etmişlerdir. Ondan zuhûr eden kerametler tevâtür derecesine ulaşmış, onun menkîbelerini içeren hacimli eserler yazılmıştır. Bu eserlerden en önemlilerinden olan *Behcetü'l-Esrâr*, Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin mürşîdi Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî tarafından, Arapça'dan Türkçeye çevrilmiştir.

İbn-i Kesîr, Tarihi'nde şöyle demiştir: "Sünneti ve dîni ihyâ eden Şeyh Ebû Sâlihin oğlu, Ebû Muhammed Abdulkâdir el-Cîlî, Bağdat'a geldi ve hadîs tahsîl etti. Hadîs ilminde yüceldi hattâ, Hadîs, fıkıh, va'z ve hakîkat ilimlerinde yed-i tûlâ sâhibi oldu. Onun yolu mükemmeldi. İyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak dışında susmayı tercih ederdi. O halîfelere, vezirlere, sultânlara, kâdılara, seçkin kişilere, halk tabakasından olanlara, dinleyicilerin huzurunda, minberlerde ve mahfillerde açıkça iyiliği emreder, kötülüğü yasaklardı. Zulme Allah rızası için karşı çıkar, kınanmaktan çekinmezdi. Onun zühdü çoktu. Hârikulâde halleri ve keşifleri vardı. Özetle büyük zâtların önde gelenlerinden idi. Allah Teâlâ sırrını mukaddes kılsın ve kabrini nurlandırsın" (et-Tâdifî, t.y.:137; Necâtî, 2000a: 34).

En-Neccâr, Tarih'inde şöyle demiştir: "*Ceylân*lı zâhid *Ebû Sâlih bin Cengâdost'un oğlu İmam Abdulkâdir (k.s.),* açık kerâmetler sâhibidir. *O (k.s.)* 488 yılında 18 yaşında *Bağdat*'a geldi. Fıkıh tahsîl etti. Usûl ve fürû kitaplarını iyice öğrendi. Hadis dinledi" (et-Tâdifî, t.y.:7; Necâtî, 2000a: 34).

El-Hâfız Ebû Abdullah, Meşîhatü'l-Bağdâdiyye adlı eserinde şöyle demiştir: "*O (k.s.)*, Bağdat'ta Hanbelî ve Şafilerin fıkıh imamı idi. Büyük bir din âlimi idi. Fukaha nezdinde sözü geçerdi. İlim, ibâdet ve ictihâd âşığı bir zattı" (et-Tâdifî, t.y.:7; Necâtî, 2000a*:* 34).

Şeyh Muvaffak şöyle demiştir: "Ben ve *Hâfiz Abdulganî, Şeyhulislâm Abdulkâdir*'in *(k.s.)* elinden hırkayı aynı anda giydik. *Ondan (k.s.)* fıkıh okuduk, hadîs dinledik. Sohbetinden son derece yararlandık" (et-Tâdifî, t.y.:6; Necâtî, 2000a: 34).

Hâfız Zeynuddîn, Tabakât'ında şöyle demiştir: "*Abdulkâdir Geylânî (k.s.)* asrının velîsi, âriflerin pîri, meşâyıhın sultânı, ehl-i tarîkın seyyîdidir. Herkes tarafından hüsn ü kabûl görmüştür. Sözleri, kerâmet ve keşifleri kısa zamanda her tarafa yayılmıştır" (et-Tâdifî, t.y.:7; Necâtî, 2000a: 34).

"Abdülkâdir Geylâni (k.s.), tasavvuf yolunun en büyük Pîrlerinden birisi olmanın yanında, zamanının en kâmil müderrisi, fıkıh, hadis, tefsîr âlimi idi. *Onun (k.s.)* bu mümtaz mevkîsini pek çok ulemâ eserlerinde ifâde etmişlerdir. *Abdülkâdir Geylâni (k.s.)* on üç ilim ve fünûndan bahs ve tekellüm ederlerdi. Medreselerinde tefsîr, hadîs, mezheb, hilâfdan ders verirler, talebeleri ile müzâkere ederlerdi. Akşam ve sabah tefsîr, ilmi hadîs, mezheb, hilâf, usûl ve nahv okunur idi. Öğleden sonra yedi kırâat üzere *Kur'ân-ı Kerîm* okurlardı" (Hasbî, 1300: 54; Necâtî, 2000a: 32).

Şâh-ı Nakşîbend Muhammed Bahâuddin-i Buhârî, Farsça bir şiirinde o'nu şöyle medhetmiştir: "Her iki âlemin sultânı *Şah Abdülkâdir*'dir. Evlâd-ı Âdem'in serveri *Şah Abdülkâdir'*dir. Arş'ın, Kürsî'nin, Kalem'in hem Güneş'i hem Ay'ı. Nûr-ı âzâmdan bir kalb nûru *Şah Abdulkâdir*'dir" (el-Geylânî, 1276: 1; Necâtî, 2000a: 35).

İbni Kudâme onu şöyle tavsîf etmiştir: "*O (k.s.),* orta boylu, zayıf bedenli, geniş göğüslü, siyah ve uzun sakallı, kaşları birbirine yakın, bazen hafîf bazen gür sesli, ilimde ve vefâkârlıkta kadri yüce bir velî idi" (et-Tâdifî, t.y.:6; Ömer Necâtî, 2000a: 30). "561 yılında *Bağdat*'a girdiğimiz zaman, *Abdülkadir'i (k.s.)* ilmin zirvesine yükselmiş olarak gördük. O *(k.s.),* bildiğini tatbik ediyor, sorulan çetin soruları doyurucu tarzda cevaplıyordu. Ne kadar güzel huy ve vasıflar varsa sanki onda toplanmıştı. *Ondan (k.s.)* sonra onun gibisine hiç rastlamadım" (et-Tâdifî, t.y.:6; Necâtî, 2000a: 34).

Urfalı *Şâir Nâbî'*nin bir kasîdesinin şadeleştirilmiş hali şöyledir:

"*Hz. Pîr'in (k.s.)* mânevi tasarrufunun sırası geldiğinin haberi, semâların üzerinden verilmekte. *O Zât'ın (k.s.)* devletinin dâiresi, semâlara sığdırılamaz. *O'nun (k.s.)* yücelik tasarrufunun kutlu ayağı, Allah (c.c.) dostlarının cümlesinin boynunda bir övünç kaynağıdır. *Muhyiddîn İbnü'l- Arabî (k.s.), 'Fütûhât-ı Mekkiyye'* adlı eserinde, *Mushâf-ı Şerîf* içindeki *'ve hüvel kâhiru'* âyet-i celîlesinin mânasında *Hz. Pîr'e (k.s.)* bir işâret bulunduğunu yazdı. *O'nu (k.s.), 'Abdülkâdir'* diye isimlendirdiler. *O (k.s.)* feleği tasarrufu altına aldı. Öldükten sonra da hayatında olduğu gibi onun himmetinin eseri tasarruf ederek imdâda yetişir. Yardım istenirse muhakkak imdâdı erişir. Kâmillerin içinde, *Hazret-i Şeyh*'in özelliği budur. *Kutbiyyet, gavsiyyet, ferdiyet* makamlarının üçünün de kendisinde cem olmasıyla onun yücelik otağı üç sütûn üzerinde durmaktadır. *O'nun (k.s.)* hatırlanması ile bedende ki tüyler bile tâze hayat bulur. *O'nun (k.s.)* şevketi, şerefi, şanı başkasına benzemez. Ey *Nâbi*! *Hz. Pîr (k.s.)* eğer bir nazâr eylerse dünyâya ve âhirete ait işlerinin hepsi tamam olur" (Ruhâvî, 1392: 21; Necâtî, 2000a: 6).

Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin mürşîdi Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî Farsça bir gazelinde, o'nu şöyle anlatmıştır:

"Burası, evliyâ burçlarının ayı olan *Abdulkâdir Geylânî'*nin *(k.s.)* makâmıdır. Burada, *Hüdâ'nın Zâtı*'nın kudret güneşinin nurları parlar. *Abdulkâdir Geylânî'*nin *(k.s.)* nefesinin, *Hz. İsâ (a.s.)* gibi *Rûhu'l-Kuds* ile

kuvvetlendirilmesi imkânsız değildir. Çünkü *Abdulkâdir Geylânî (k.s.), Hz. Mustafâ Aleyhisselâm*'ın dîninin güçlendiricisi idi. *O'*nun *(k.s.)* irşâd ışığı, imkân karanlığının gecesinde, Hak yolunun yolcularına, yol göstericidir. *O'nun (k.s.)* hüküm ayı, sonsuza dek, tutulmaz. Çünkü o ay, ışığını, yaratılmışların en hayırlısı olan *Muhammed Aleyhisselâm'a* has olan güneşten almaktadır. *O (k.s.)*, açılan kudret elidir. Kuvveti, *Kâdir olan Mevlâ*'dandır. *O'*nun *(k.s.)* elinin kabzasında, âlem kanatsız ve ayaksız serçe kuşu gibidir. Ne zaman ki *o'*nun *(k.s.)* güneşi, velâyet burcundan doğdu, her velînin keşif ayı, o güneşin ışığında süha yıldızı gibi kayboldu. *O'*nun *(k.s.)* kerâmetleri tevâtür hâline ulaştığından, her kim ki *o'*nu *(k.s.)* inkâr ederse, *enbiyâ*yı *(a.s.)* inkâr etmiş gibi olur. *O'*nun *(k.s.)* fermânı karşısında, Hâkan, hâkir bir köledir. *O'*nun *(k.s.)* ihsânının kapısında, Kayser, hâkir ve fakîrdir. *O'*nun *(k.s.)* cömertlik sofrası her muhtâca açılmıştır. *O'*nun *(k.s.)* himmetinin makâmı, şâhın ve yoksulun sığınacağı yerdir. Celâl tecellîsinin nûrlarına, *o'*nun *(k.s.)* rûhundan başkası tahammül edemez ki *o'*nun *(k.s.)* kuvveti, *Mustafâ Aleyhisselâm*'ın feyzindendir. Süt emme çağında oruçlu bulunması, akıl sâhipleri nezdinde, *o'*nun *(k.s.)* şânının yüceliğine, çok parlak bir delildir. Ey Pâdişâh! Senin lütuf feyzini *Hâlis*'in gönlüne dök ki, O, bütün varlığı ile sizin dergâhınızın kölelerindendir" (el-Kerkûkî, 1284: 32-33; Necâtî, 1985a: 14).

Rasûlullâh'tan (a.s) Abdülkâdir Geylânî'ye gelen silsile-i şerîfede, velâyet yolunun şâhı İmâm Aliyyü'l-Mürtezâ (r.a) ile Ma'rûf Ali el-Kerhî arasında iki ayrı kolun bulunduğu görülmektedir. Birincisi, İmâm Hüseyin Efendimiz (r.a.) vasıtası ile, ikincisi Şeyh Hasan el-Basrî (r.a.) vâsıtası iledir. Birincisinde, Ma'rûf Ali el-Kerhî bu yolu, on iki imamdan biri olan İmam Aliyyü'r-Rızâ'dan, ikincisinde ise Dâvud et-Tâî'den ahzetmiştir. Kerh, Bağdat'ta bir semtin adıdır. Bu semte nisbetle, Şeyh Ma'rûf Ali, Ma'rûf Alî el-Kerhî ismi ile şöhret bulmuştur.

3.1.2. Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin Tasavvufî Silsileleri

Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin tasavvufî silsileleri konusunda, Kövenkli Ömer Hüdâyî'nin halîfelerinden *Muharrem Hilmî'ye ait el yazması kaynaklar*da, *Îzûlu Muhammed Emîn'in verdiği el yazması icâzetnâme*de, *Hacı Mustafa Hayri Baba* adlı eserdeki el yazması dokümanlar ve sohbet metinlerinde ayrıca *Besnî ilçesi Halîl Baba Dergâhında bulunan el yazması silsile-i şerîfe*de ilmî mâlûmatlar vardır (Öğüt, 2016; Îzûlî, 1909; Hilmî, 2007; *Silsilenâme-i Meşâyıh-i Kâdiriyye*).

Tablo 1. Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin Kâdiriyye Ekolündeki Mürşîdleri

Eyyûb Urfevî	Abdurrahmân Hâlis	Muhammed el-Ezherî
	Dede Osmân Avnî Rûhâvî	

Elimizdeki elyazması silsilenâmelere nazaran, Osman Avnî Rûhâvî'nin üç ayrı koldan Abdulkâdir Geylâni'ye müntesib olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birinci intisâb, Eyyûb Urfevî, ikincisi, Muhammed Ezherî, üçüncüsü de Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî vasıtası iledir.

Eyyûb el-Urfevî'nin vefat tarihi 1814, Muhammed el-Ezherî'nin vefat tarihi 1825, Abdurrahmân Hâlis el-Kerkûkî'nin vefat tarihi 1858'dir. Şer'iyye sicillerine göre Dede Efendi'nin seccâde-i irşâda oturma târihi ise 1814 yılıdır ki Dede Efendi'nin kardeşi olan Eyyûb el-Urfevî bu tarihte vefat etmiştir. Biz birinci yolu, mezkûr Eyyûb el-Urfevî'den ahzettiği kanâatindeyiz. Muhammed el-Ezherî el-Hamevî'nin vefat tarihi 1825'dir. Bu durumda, Dede Efendi'nin seccâde-i irşâda oturmasının ardından gelen 11 yıl Muhammed el-Ezherî el-Hamevî beraber yaşadıkları zaman dilimini oluşturmaktadır. Hz. Pîr'e ikinci intisâbın bu dönemde gerçekleşmiş olması ihtimâl dâhilindedir. Abdurrahmân Hâlis el-Kerkûkî'nin Kerkûk'te seccâde-i irşâda oturma tarihi 1841, vefat tarihi 1858 yılıdır. Buradan, Dede Efendi'nin Abdurrahmân Hâlis el-Kerkûkî'den hilâfet almasının 1841-1858 yılları arasında gerçekleştiği ve kemâlâtının zirveye ulaştığı silsilenin Hâlisiyye kolu olduğu sonucuna varabiliriz. Dede Osman Avnî Rûhâvî, Allahu Teâlâ'nın bir lütfu olarak tasavvufun bütün kemâlâtını bu şekilde kendisinde cem etmiş ve 70 yıl Mevlîd-i Halîl Dergâhında seccâde-i irşâdda bulunmuştur.

3.1.2.1. Eyyûb Urfevî

Abdulkâdir Geylânî'ye, Ebûbekir Abdulazîz vâsıtası ile ulaşan silsilede, Dede Efendi'nin, mürşîdi Eyyûb Urfevî 'dir. Bu silsile-i şerîfedeki Eyyûb Urfevî'nin kim olduğu tartışma konusudur. Yaptığımız araştırmalarda aynı isimde iki farklı zata ulaşmaktayız. Birincisi 1781 yılında vefât eden, Osman Avnî'nin dedesi olan Derviş Eyyûb el-Kâdirî'dir. Kabri, Dede Efendi'nin kabrine bitişiktir. İkincisi, 1814 yılında vefât etmiş olan Dede Efendi'nin kardeşi Derviş Seyyid Eyyûb Efendi'dir. Kabri, Dede Efendi'nin kabrine bitişiktir. Şer'î mahkeme sicillerinde, Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin 70 yıl irşâd makamında bulunduğu belirtilmektedir. O'nun vefât tarihi olan 1883 yılından irşâd süresi olan 70 yıl geriye gidilirse, kardeşi Seyyid Eyyûb'un vefat tarihi olan 1814 tarihine ulaşılır ki, bu tarihten sonra, irşâd görevini Dede

Efendi'nin yürüttüğü anlaşılmaktadır. Silsile-i şerifedeki Aliyyu'l-Bağdâdî'nin 1851 yılında vefât eden Ali bin Süleyman bin Mustafa bin Zeynuddin olduğunu düşünüyoruz. Onun babası, Süleymân el Bağdadî, Bağdat'tan Rakka şehrine göç etmiş burada vefât etmiştir. Silsile-i Şerîfede adı geçen Eyyûb'un iki farklı zâtın olma ihtimali karşısında onların vefât tarihlerini esas alarak bir yorum yapmak gerekmektedir. Dede Osman Avnî Rûhâvî, 1883 de vefât etmiştir. 1814 yılında başlayan 70 yıllık bir irşâd dönemi vardır. Dedesi Eyyûb el-Kâdirî 1781 yılında vefât etmiştir. Dede Osman Avnî Rûhâvî, dedesinin vefâtından 33 yıl sonra seccâde-i irşâda oturmuştur. Dedesinin vefât tarihi ile kendi vefât tarihi arasında 102 yıl vardır. Dede Osman Avnî'nin doğum tarihini bilmediğimiz için dedesine mülaki olup olmadığı, mülâki oldu ise kaç yaşlarında bulunduğu konusu meçhul kalmıştır. Dede Osmân Avnî'nin dedesine ondan hilâfet alacak şekilde mülâkî olması mümkün görülmemektedir. Eğer dedesine mülâkî olup ondan ders almış olsa, dedesinin 1851 yılında vefat eden Ali bin Süleyman'dan hilâfet alması söz konusu olacaktır ki yaş itibârı ile bu da uygun düşmemektedir. Eyyûb Urfevî, 1819 yılında yani kendisinden 38 yıl sonra vefât eden Süleymân el-Bağdâdî'den ders almayıp onun daha yaşı çok küçük olan oğlu Aliyyu'l-Bağdadî'den hilâfet alması mümkün görülmemektedir. Dede Efendi'nin kardeşi olan Eyyûb Urfevî'ye gelince, o 1814 yılında vefât etmiştir. Arşiv kayıtlarında, Dede Efendi'nin irşâd seccâdesine oturuşu da 1814 yılıdır. Dede Efendi'nin kardeşi olan Eyyûb Urfevî'den ders alması, Eyyûb Urfevî'nin de Ali bin Süleymân'dan ders alması vefât tarihleri yönünden bakıldığı zaman daha uygun görülmektedir. Allahu e'lem. Netîce olarak, Aliyyu'l-Bağdâdî Hazretleri ve âilesinin bulunduğu muhît olan Rakka, Urfa'ya çok yakındır. Eyyûb Urfevî'nin, Kâdiriyye yolunu ondan aldığını düşünmekteyiz. Ali bin Süleymân bin Mustafa bin Zeynu'd-Dîn el Kâdirî, Ebûbekir Abdu'l-Azîz Geylânî'nin soyundandır. Mustafa bin Zeyni'd-Dîn 1786 da Bağdât'ta, Süleymân bin Mustafâ 1819 da Rakka'da vefât etmiştir. Mustafa bin Zeyni'd-Dîn Mernedî ismi ile şöhret bulmuştur. Süleymân bin Mustafa bin Zeynu'd-Dîn'in şöhreti ise Râi'ş-Şâkiriyye'dir. Bağdat'tan Rakka'ya göçmüştür. Bu âileye Aşîretü'l-Mernediyye adı verilmiştir. Mustafa bin Zeynu'd-Dîn, Mernedî Âilesi'nin ceddi olarak bilinir. (ed-Dımeşkî, 1971). Rakka şehri, Urfa'ya takrîben 150 km. uzaklıktadır

3.1.2.2. Muhammed el-Ezherî

Hicrî 1168-1241 yılları arasında yaşayan bu zat, Abdulkâdir Geylânî'nin oğullarından olan Cemâlü'l-Irak Seyyid Abdurrezzâk Geylânî'nin neslindendir. Cedleri Seyyid Seyfuddîn-i Geylânî'nin yerleştiği Hama şehrinde seccâde-yi irşâda oturmuş âlim, fâzıl, kerâmet sâhibi bir zattır. Seyfuddîn-i Geylânî, Geylânî âilesinin Hama'ya ilk yerleşenidir. Muhammed Sa'dî el-Ezherî el-Hamevî el-Kâdirî h. 1168 senesinde Hama'da doğmuş ve orada büyümüş ve şöhret bulmuştur. Ulûm ve fünûn tahsili için Mısır'a gitmiş, yedi yıl veya daha fazla Câmiu'l-Ezher'de kalmş, Allah Teâlâ'nın fethi ile çeşitli şer'î naklî ve aklî ilimleri tahsilden sonra h.1202 yılında Hama'ya dönmüş ders ve fetvâ vermeye başlamıştır. O, irşâd, zekâ, fazîlet, ilim ve akıl yönünden zamanının hucceti idi. Kâdiriyye'nin şerefli hırkasını, kardeşi olan velî, şerîf, kerîm imam, Hama Müftüsü Mevlânâ es-Seyyid Alî Efendi el-Ceylânî el-Hasenî'nin (kuddise sirrahu) elinden giymiştir. Câmiu'l-Ezher'de kaldığı için kendisine Ezherî adı verilmiştir. O (kaddeselllahu rûhahu) ecillâ-i sâdât ve nübelâ-yı ârifîn ve câzibet-i mürşidîndendir. Zâhirî kerâmetlerin, övünülecek menkıbelerin, dînî ilimlerin, nûrânî mânâların sahibidir. O, Allah Teâlâ'nın varlık âlemine çıkarıp elinden kerâmet izhâr ettirdiği ve dilinden gaybî manaları tekellüm ettirdiği bir zattır. Kardeşi Seyyid Alî Efendi el-Ceylânî'nin vefatından sonra seccâde-i irşâda oturdu. Hama'da fetvâ verdi. Sohbetinde pek çok ehl-i hâl, tahrîcde bulundu. Zikri uzak beldelerde şöhret buldu. O, âdâbı kâmil, ahlâkı güzel, şemâili zarîf, vakar, hüsn, hayâ sahibi az konuşan bir zattı. 1241 yılında Hz. Pîr'i ziyâret için Bağdat'a gitti. Orada amcası oğlu Nakîbu'l-Eşrâf Seyyid Mahmûd'un evinde kırk gün misâfir kaldı. Hama'ya döneceği zaman Hz. Pîr'i vedâ ziyâreti esnasında h. 1241 m. 1825 yılında vefat etti. Onu secde hâlinde vefat etmiş buldular. Bağdat'ta Hz. Pîr'in türbesinin bahçesine defnolundu (el-Ceylânî, 1311:51-52).

Eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed el-Ezherî el-Hamevî'nin neseb-i âlîleri, Zammu'l-Ezhâr ilâ Tuhfetu'l-Ebrâr adlı eserin zeylindeki tercüme-i hâlinde şu şekilde belirtilmiştir. İmâmu'l-Hümâm, Bereketü'l-İslâm, Kutbu'r-Rabbânî, Ğavsu's-Semedânî, Sultânu'l-Evliyâ ve'l-Ârifîn Mevlânâ Seyyidinâ ve Kıdvetünâ es-Seyyid Muhyiddîn Abdulkâdir el-Ceylânî radiyallahu Anh'ın oğlu İmâmu'l-Hâfızu'l-Kebîr Ebu Bekr Tâcu'd-Dîn es-Seyyid Abdurrezzâk'ın oğlu Seyyidinâ es-Seyyid Nasr Kadıyyu'l-Kudât Ebu Salih'in oğlu Seyyidinâ es-Seyyid Ebu'n-Nasr Muhammed'in oğlu Seyyidinâ es-Seyyid Zahîruddin Ahmed'in oğlu Nezîlu'l-Hama Seyyidinâ es-Seyyid Seyfuddîn Yahya'nın oğlu Seyyidinâ es-Seyyid Şemsu'd-Dîn Muhammed'in oğlu en-Nakîbu bi'l-Hama seyyidinâ es-Seyyid Alâuddîn Alî'nin oğlu en-Nakîbu bi'l-Hama seyyidinâ es-Seyyid Nuruddîn Hüseyin'in oğlu, en-Nakîbu bi'l-Hama, Seyyidinâ es-Seyyid Muhyiddîn Yahya'nın oğlu en-Nakîbu bi'l-Hama Seyyidinâ es-Seyyid Şerafuddîn Kâsım'ın oğlu en-Nakîbu bi'l-Hama Seyyidinâ es-Seyyid Şihâbuddîn Ahmed'in oğlu en-Nakîbu bi'l-Hama Seyyidinâ es-Seyyid Alî el-Hâşimî'nin oğlu Nakîbu Eşrâf-i Hama Seyyidinâ es-Seyyid Ahmed'in oğlu Nakîbu Eşrâf-i Hama Seyyidinâ

es-Seyyid Şerafuddîn'in oğlu Nakîbu Eşrâf-i Hama Seyyidinâ es-Seyyid Abdurrezzâk'ın oğlu Nakîbu Eşrâf-i Hama Seyyidinâ es-Seyyid Yâsîn Efendi oğlu Müftîyi Hama Seyyidinâ es-Seyyid Ömer Efendi oğlu es-Seyyid eş-Şerîf ve'l-İmâmu'l-Hümâm el-Münîf Sâhibu'l-Ulûmi'd-Dîniyye ve'l-mükâşefâti'l-Ğaybiyye Mevlânâ ve Seyyidinâ el-Hasîbu'n-Nesîbu'l-Ğıtrîf Müftîyu'l-İslâm bi-Hamati'ş-Şâm ve Şeyhu'ş-Şüyûhi'l-Kâdiriyyeti fî asrihî fî bilâdi'l-İslâm es-Seyyid Muhammed Sa'dî Efendi el-Ezherî el-Ceylânî el-Hasenî el-Hüseynî Kaddesellahu sirrahu (el-Ceylânî, 1311: 50).

Besni'li Halîl Baba dergâhında bulunan, silsile-yi Kâdiriyye şu şekildedir: Gavsü'l-Âzâm Abdülkâdir Geylânî, Abdurrezzâk, Ebu Sâlih Nâsır, Ebu'n-Nâsır Muhammed, Zahîruddîn Ahmed, Seyfuddîn Yahyâ, Muhammed, Şemsuddîn Muhammed, Alâuddîn Alî, Bedruddîn Hüseyin, Nûruddîn, Muhyiddîn Yahyâ, Kâsım Şerâfuddîn, Şihâbuddîn Ahmed, Abdurrezzâk Hamevî, Ali Hâşim Hamevî, Yâsîn el-Hac Ali Hamevî, Muhammed el-Ezherî el-Hamevî, Dede Osmân Rûhâvî (*Silsilenâme-i Meşâyıh-i Kâdiriyye*).

3.1.2.3. Ziyâuddîn Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî

Abdulkâdir Geylânî'ye, Cemâlü'l-Irak Abdurrezzâk vâsıtası ile ulaşan *Hâlisiyye* koluna ait silsilede, *Dede Efendi*'nin, mürşîdi *Ziyâu'd-Dîn Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî*'dir. Bütün el yazması kaynaklarda bu konu açıkça belirtilmiştir (Öğüt, 2016; Îzûlî, 1909; Hilmî, 2007a).

Hâlisiyye ekolü, tasavvufun gerçek anlamda yaşandığı ilâhî aşkın ve feyzin mecrâsı, tasavvufta bir mekteb-i âdâb, dünyâ ve ahiret saâdeti için lâzım olan zikir ve tecellî ekolüdür.

Gazel:

"Behişt-i evliyâdır *Hâlisiyye*

Çerâğ-ı asfiyâdır *Hâlisiyye*

Yakınlık burcuna ermiş girenler

Gülistân-ı rızadır *Hâlisiyye*

Fenâfillah bekâbillâh bulanlar

Bilir, râh-ı necâdır *Hâlisiyye*

Revâdır kim kavuştursun Hüdâ'ya

Tarîk-ı Mustafâ'dır *Hâlisiyye*

Muhabbet menba'ı dense sezâdır

Gönüllerde safâdır *Hâlisiyye*

Tarîk-i Hak nümâdır, ârif olan

Demez Hak'tan cüdâdır *Hâlisiyye*

Muazzam bir nevâdır âlem içre

Davûdî bir sadâdır *Hâlisiyye*

Muhibbânı ibâdâta yönelten

Şerefbahş-ı likâdır *Hâlisiyye*

Hacı Ömer Hüdâyi reh-nümâsı

Tarîk-ı müntehâdır *Hâlisiyye*

Dede Osman Rehavî'den açılmış

Nazargâh-ı Hüdâdır *Hâlisiyye*

Binâ kılmış *Ziyâüddin*, bu râhı

Necâtî'ye atâdır *Hâlisiyye*" (Necâtî, 2000a: 32).

Haydarizâde İbrâhîm Efendi, *Şeyh Saffet*'in çıkarttığı *Tasavvuf Cerîde-i Usbûiyyesi*'nde Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin mürşîdi Abdurrahmân Hâlis el-Kerkûki'nin biyografisini yazmıştır. Bu biyografi, makalenin yayım tarihinden sonra, Hâlisiyye kolu ve Abdurrahmân Halis Kerkûkî konusunda yapılan bütün çalışmalar için temel bir kaynak olarak kullanılmıştır: "*Şeyh Ahmed Tâlibânî*'nin oğlu olan *Abdurrahmân Hâlis*

Hazretleri, 1212 târihinde, *Kerkûk Kasabası*'nda, madde âleminin şerefini artırmış, 63 yıl yaşadıktan sonra değerli bir misâfiri olarak bulunduğu şu geçici dünyâya, 1275 târihinde vedâ ederek, yüce cennetlere giriş kapısı olarak kabul ettikleri, hakîkat feyizlerinin yeri olan dergâhında toprağa verilmiştir. Bu tasavvuf yolu silsilesinin kurucusu, *Abdurrahmân Hâlis Hazretleri*'nin şerefli cedleri, *Tâlibânlı Şeyh Mahmûd Hazretleri*'dir ki, yaşadığı asrın kutuplarından olan *Hintli Şeyh Ahmed*'den feyz almış tasavvuf yolunun tanınmış büyüklerindendir. Adı geçen aile, aslen *Zengine* aşîretinin reislerinden bulundukları halde *Kerkûk*'e bağlı *Tâlibân* köyünde oturmuş olduklarından dolayı *Tâlibânlı* şöhretiyle tanınmışlardır. *Şeyh Abdurrahmân Hazretleri*, nûru bütün âleme yayılan, *Hazret-i Muhammed'e (s.a.v.)* ait özelliklerden tam anlamıyla pay sâhibi olan kâmil ve âriflerden olması sebebiyle, sûfîlerin yüksek ve derin düşüncelerine daldıkları zaman, gayretinin büyüklüğü ve mânevî halleri o kadar yücelirdi ki, lâhut âlemine ait hakîkatleri anlatan lisanları, *Ben öyle bir kuşum ki benim ötüşüm, her akşam ve seher vakti arşın dâmından gelir* diyerek, âriflere yakışan bir övünme ile şakır, bir olgunluk derecesine ve bir yüce makama yükselirdi. Dostları ile bir mecliste sohbet esnâsında dahî, o kadar hoşgörülü, tatlı dilli, düzgün ve açık lisanlı olur, fikir ve vicdân hürriyetine o kadar sâhip bulunurdu ki, *Ey Urfî! İyi ve kötü insanlarla öyle yaşa ki öldükten sonra, Müslüman seni zemzemle yıkasın, hintli yaksın* ahlâk kuralını benimsediği her hâl ve davranışından anlaşılırdı. Her sabah ve akşam, hakîkat yolunun dergâhının sofrasında, ihsânlardan kısmetini alan birkaç yüz fakîrin arasında, Müslümân olmayan milletlerden dahî, bir çok ihtiyaç sâhibi bulunurdu. Hattâ bir gün o fakîrlerin arasında bulunan bir Mecûsi gezginin, kendisine ait dînî töreni, dergâhın içinde yerine getirdiği, şeyhin bazı bağlıları tarafından görülerek, hakkında, dergâhtan kovma ve azarlama gibi bir işe girişilmişse de, *Şeyh Abdurrahmân Hazretleri* buna engel olmuştur. *İfâdelerimiz çeşitli, senin hüsnün ise tektir. Hepsi, bu cemale işâret ediyor.* Hele soyluluk ve el açıklığında, *Nazar sahiplerinin yanında, Süleymân'ın mülkü hiçtir, belki Süleymân, mülkten âzâde olan kişidir* sözlerine tam uygun olup, onun yanında dünya ile ilgili mal ve süslerin zerre kadar üstünlüğü ve değeri yoktu. Çok kereler, iyilik ve bağış eteğini arayıp bulma ümîdi ile, yüksek huzurlarına yüz süren ihtiyaç sahiplerine verecek para bulunmadığı zamanlar, dünyaya ilgisine sebep olarak gördüğü elbiseden bile vazgeçerek bağış buyururlardı. Bulunduğu, Hakk'ı bilme yolunun süslenme sebebi ve belki de tamamlayıcısı olan şiir sanatında dahî, son derece güçlü idi. Şiirlerinin toplandığı, *Hâlis Dîvânı* adlı kitabın okunup incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, şiir sanatında en çok, *Mevlânâ Celâluddîn-i Rûmî, Nur Ali* ve *Mağribî* gibi tasavvuf ehli şairlerin en büyüklerinin tuttukları yola bağlı kalmayı daha çok tercih etmiş olduklarından dolayı, inciler saçan şiirleri baştan başa hakîkatin manevî hazzı ile doludur. Bereket ve mutluluk sebebi olsun diye o nefîs şiirlerinden birkaç mısra aşağıda verilmiştir: *Her nereye baksam, gerçek maksadım senin yüzündür, fakat gözyaşı ile dolu iki gözümde senin hâyâlinden başka bir şey bulamam. Hangi toprağa ibâdet maksâdıyla alnımı koysam, taptığım ve maksâdım sen, varlığım ve secde ettiğim sensin, ister Mescîd-i Aksa'da, isterse, deyr-i ruhbanda olayım.* Geçenlerde, Bağdat'taki tekkesinde dünyadan göçen ve Osmanlıca'da *Nefî*, Farsça'da *Firdevsî* ve *Kâânî* gibi usta şâirlerin şiir sanatındaki güç ve kuvvetlerini, eserlerinde hakkı ile göstermeyi başarmış olan meşhûr şâir *Şeyh Rızâ Efendi*, *Abdurrahmân Hâlis Hazretleri*'nin şerefli oğullarındandır. *Hazret-i Pîr*'in güzel söz söyleme sanatı, rahmetli *Şeyh Rızâ Efendi*'ye geçtiği gibi, fazîlet ve irşâd makamı da, hâlâ hayatta olan ve soyu temiz çocuklarının yaşça ve fazîletçe büyüğü ve en olgunu olan *Şeyh Alî Efendi Hazretleri*'ne nasîp olmuştur. Allahu Teala, onun uzun ömrü ile Müslümânları faydalandırsın. *Muhakkak bu yavru da o aslandandır.* Şiir söyleyişindeki âşıklara ait incelik ve hoşgörülü güzelliği ile edebiyatçıları gerçekten kendisine âşık etmiş olan ikinci oğlu rahmetli *Şeyh Abdulkâdir Efendi*, *Hazret-i Pîr*'in dünyâ işlerine karşı hoşgörüsünün biricik temsilcisidir dense yeri vardır. Kısaca sözü, insanlık kitâbının hangi bir sayfasına getirirsek, *Şeyh Abdurrahmân Hazretleri*'nin sıfatlanmış oldukları ahlâkla ilgili fazîletlerini, hakkı ile açıklayabilmek imkânsız olması nedeniyle, kendilerinin hakîkat âleminin ne kadar büyük bir kâmil eri olduğunu anlayabilmek için, zamanın âlimlerinin en ileride bulunanlarından ve edebiyatçıların en büyüklerinden bulunan *Berzençli Kâdı Hüseyin'*in, *Abdurrahmân Hâlis Hazretleri* hakkında görüş ve duygularını açıklayıcı olmak üzere, *Kerkük*'ten *Süleymâniye*'ye yazıp düşüncelerini güzel ve noksansız bir şekilde dile getirdiği mektûbunun aşağıdaki paragrafını kendime delîl olarak alıyorum: *Gördüğümüzü Gördük! Tekkenin baş köşesinde bir pîr oturuyordu. Dervişlik makâmında sanki bir emîr idi. Cemâlinden bir ışık saçılmış, yanındakiler o nûrla aydınlanmışlardı. O, baştan ayağa, Zühre yıldızı gibi nûrdur, sanki bütün sürûrun özü odur. Derdi olan, eğer yüzünü görse, can ü gönülden sevince gark olur. Ay elinde bir kâse, onun dergâhında, onun dervişleri gibi ışığını ondan alıyor. Bu gün dost düşmân nezdinde ortaya çıktı ki, tâlibânın şeyhidir o.* (Necâtî, 1985b).

Dede Osman Avnî Rûhâvî ile mürşidi Abdurrahmân Hâlis'in yaşadıkları zaman dilimi, doğumları, irşad seccâdesine oturmaları ve vefat tarihlerine göre bir mütâlaa yaparsak şu sonuçlara ulaşabiliriz: Osman Avnî Rûhâvî'nin 1814 yılında Mevlid-i Halîl Dergâhında seccâde-i irşâda oturduğunu, şer'î sicil kayıtlarından bilâşek öğreniyoruz. Abdurrahmân Hâlis, 1797 yılında dünyaya teşrîf buyurduğuna göre, Dede Efendi,

irşâd makamına oturduğu zaman, Hâlis Hazretleri 17 yaşında idi. Yani babası Ahmed hayatta idi ve Abdurrahmân Hâlis henüz seccâde-i irşâda oturmamıştı. Burası çok mühim bir mevzûdur. Abdurrahmân Hâlis babasının emri ile başladığı Behçetü'l-Esrâr Tercümesini 1816 yılında yaklaşık 19 yaşlarında iken tamamladığını adı geçen eserin önsözünde belirtiyor. Babası Ahmed, 1780 tarihinde dünyâya gelmiş, 1809 da Kerkûk'te seccâde-i irşâda oturmuş, 1841 yılında bu fenâ âlemine vedâ etmiştir. Buradan Abdurrahmân Hâlis Hazretleri'nin, Dede Efendi'den 27 yıl sonra Kerkük'te seccâde-i irşâda oturduğu sonucuna varabiliriz. Hâlis'in, Kerkûk'te postnişîn olduktan sonra geçen 17 yıl, Dede Efendi'nin de, Urfa'da postnişîn olduğu dönemin içinde yer alır. Hâlis, 1858 yılında dâr-ı ukbâya göçtüğü zaman 17 yıllık postnişînliği vardı. O yıl Dede Efendi ise postnişînliğinin 44. yılında idi. Sözün özü, Dede Efendi, Abdurrahmân Hâlis'i idrâk ettiği gibi, Hâlis'in babası Ahmed'i ve Dedesi Mahmûd'u dahî idrâk etmiştir. Abdurrahmân Hâlis Hazretleri'nin toplam meşîhat süresi 17 yıl, Dede Osmân Avnî Baba'nın toplam meşîhat süresi 70 yıldır ve bu 70 yıllık zaman dilimi, Abdurrahmân Hâlis Hazretleri'nin toplam 17 yıllık meşîhat süresini de içine almaktadır.

Kitâbu'l-Meârif fi Şerh-i Mesnevî-i Şerif, Dîvan, Behcetü'l-Esrâr Tercümesi, adlı eserler, Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî'nin bilinen eserleri arasındadır. Celâluddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî* adlı eserinin ilk on sekiz beytine yazılan Farsça manzûm şerhin tercümesi aşağıda verilmiştir:

"Dîbâce: Bismillâhirrahmânirrahîm. Hamd, kuds ve azametinin idrâkinden bilginlerin akıllarının âciz kaldığı Allah'a mahsûstur. Salât ve selâm, yaratılışlarının gayesi Allahu Teâla'ya kulluk olan bütün insanlara ve cinlere gönderilmiş efendimiz Muhammed'in ve tertemiz olan âilesinin üzerine olsun ki onlar, Resûlullah'ın sohbetinin ve ünsiyetinin bereketinden güzel ahlâkı kendilerinde topladılar. En güzel ses, âriflerin bülbüllerinin en güzel şakıyanları, aslî vatanlarına duydukları özlem ve şevkin sırrından, beyân ilminin gül bahçesinde çıkardıkları sestir. En hoş nevâ, Allahu Teâlâ'nın birlik sıfatının bahçesinde kanat çırpan o saf ruhların işâretlerindendir. Övgü o pâdişaha hamd o şahlar şahına mahsustur ki âlemin bütün zerreleri baştanbaşa onun güzellik ve azamet sıfatının nûrundan parlamakta ve onun varlık nûrlarının parıltıları, her zerrede ışık saçmaktadır: "Allah, arzın ve semâvâtın nûrudur." Ve onun birlik âyetlerinin şimşekleri, yaratılmışların hakikatlerinin levhalarında çakmaktadırlar. Şi'r: "Onun için her şeyde bir âyet vardır. O âyetler, onun vâhid olduğuna delalet eder." Âlim olan o Allah ki kendi kendine nazar buyurdu, mutlak birliğini ve sonsuz tecelli yerindeki kemâl sıfatını ve güzel isimlerini olduğu gibi müşâhade etti ki: "Allah kendisinden başka ilâh olmadığına şahiddir." Kâdir olan O Allah, kendisine has rahmeti sebebiyle hiçbir şeyi, yaratılanların şekil perdelerinin varlığı ile mahrûm ve perdeli bırakmadı ki: "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır." Sonsuz salât ve selâm, Allahu Teâlâ'nın Mukaddes Zâtı'nın nûrunun tecellî yeri ve Allahu Teâlâ'nın bütün sıfat ve isimlerinin aynası olan, peygamberlerin sonuncusu Muhammed Mustafâ sallelahu aleyhi ve sellemin ve âilesinin ve kendisine tabi olanların ve onun safında yer alanların üzerine olsun ki, her biri Resûlullah (a.s.) ile yüz yüze olduklarından velâyet ayları, nübüvvet güneşinin ışığından nurlarını alıp kemâl derecesine ulaştılar ve velâyet bayrağını yükselttiler. Bundan sonra bil ki: Kerkük'ün Tâlibân beldesinden Yüce Kâdiriyye yolunun hizmetçisi Şeyh Mahmud'un oğlu Şeyh Ahmed'in oğlu işlerini Allahu Teâlâ'ya havâle eden kendi nefsini her şeyden aşağıda gören, Allahu Teâlâ'nın lutûf, kerem ve rahmetine muhtaç Abdurrahmân Hâlis, Ezel Meclisi'nden dünya hayatına, dünya hayatından âhiret hayatına kadar, kalbinde dervişlerin muhabbet ateşini, başında onların mevlâsının sevdâsını taşımakta, onların risâle ve kitaplarından manevi bilgiler araştırıp mânâlarından istifâde etmekte idi. Ve velîlerin sultânı Hazret-i Gavsü'l-Âzam Muhyi'd-Dîn Abdu'l-Kâdir Cîlî'nin (Allahu Teâlâ sırrını mukaddes kılsın ve ondan razı olsun) dergâhındaki dervişlerinin gönüllerinin yönelmesi bereketi ile marifetler ortaya çıktı. O mânâlar, lafız tesbihlerinden şimşekler gibi parladı, yüz gösterdi. Hazret-i Gavsü'l-Âzam Muhyi'd-Dîn Abdu'l-Kâdir Cîlî'nin (Allahu Teâlâ sırrını mukaddes kılsın ve ondan razı olsun) kudsîlik kokusu taşıyan sözleri, onun manevi derecesinin yüceliğinden ve her durumda mülk ve melekût âlemindeki tasarrufundan haber veriyor. Şi'r: *"Evvelkilerin güneşi battı kayboldu, bizim güneşimiz ebedi olarak yüce felekler üzerinde kalacak ve batmayacak."* 1250 (hicri, kameri) yılının bahâr mevsiminde dervişlerin cenneti andıran meclislerinde Mesnevî-i Mânevi'den söz geçti ki, o Mesnevî'nin, Farsça'da Kur'ân olduğunu şöyle buyurdular. "Mevlâna'nın Mesnevî-i Mânevî'si, Farsça'da Kur'ân'dır. Ben o yüce şahsiyetin peygamber olduğunu söylemiyorum, fakat kitap sahibidir." Ve her biri bu fakîr ve hakîre emrettiler ki, herkes mârifetlerin gül bahçesinden o gülü dersin, o kokuyu alsın ve himmetlerinin bereketi, o gül yaprağı ve o temiz dikişli külâh sebebiyle sana ulaşsın. Eğer onun bâkir mânâları, gizlilik köşesinden açıklık sahasına çıkarsa, ibrişim üzerinde dizilmiş, mânâları kapalı düğümler gibi olan o beyitlere manzûm şerh yazmaya uygun vakit göründü. Her ne kadar benim mevkî ve gücümün derecesi bu büyük işe ve bu şerefli işe başlamak için kusurlu ve eksikli göründü ise de, onların emrine uyarak ve işâretlerine itâat ederek yine onların himmetiyle dirâyetim ölçüsünde Mesnevî'nin birinci cildinin evvelindeki 18 beyti şerh ettim ve

başlamadan önce bir mukaddime yazdım. O mukaddime, neyin yanıp yakılmasını, ilâhî feyizlerin coşkunluğunu anlatmaktadır. Başarı Allah'dandır. Mukaddimetü Mevkûfun Aleyh: Bismillâhirrahmânirrahîm. Yâr, ezelde biz ve bensiz Zât'ı ile var idi. Aşkı, kendi mukaddes zâtına tecellî ediyordu. Onun Zâtı'nın âşıkı ve mâşuku yine kendisi idi. Onun Zât'ı üzerinde onun Zâtı'ndan başkası tecellî sâhibi değildi. Aşk, onun kendi güzelliği ile vardı. Bakışı sürekli olarak kendi Zâtı'na idi. Onun Zâtı'na, kendi Zâtı'ndan başkası istekli değildi. Güzelliğine kendi Zâtı'ndan başkası rağbet edici değildi. Bilinmekliğini istemenin gayretinden bir ses var etti. Bu âhengin bir perdesini mukaddes nefesi ile sırdaş kıldı. O perdenin sesini ortaya çıkarınca, âlem yokluk uykusundan uyandı. Her iki âlem, o tek bir sesten meydana gelen bir görünüştür. Bütün bu fitne ve kavga, o görünüşten meydana gelmiştir. Âlemin bütün zerreleri baştanbaşa her biri diğer bir misline tutuldu. Renk ile renksiz sırdaş olunca bu ve o, yekdiğerinden ayırt edilir oldu. Renksiz olanın görünüşü, onlara bir renk verdi. Her biri kendi yeteneklerine uygunluk üzere oldu. Renk, renksizin çekiciliğine kapıldı. Cihânda bazan barış bazan savaş oldu. Onların yokluk renginin karanlığı ne zaman ki ortaya çıktı. Görünmeyen varlığın rengini bilmediler. Gerçi renksiz olan, iç âlemde kendine çekicidir. Lâkin renk, görünen rengi ister. Pek çok yetenekleri sebebiyle yerlerinde duramayıp her biri kendi işinde hayrân kalmıştır. Her biri hareketlerinde ve duruşlarında şaşkın ve tutkun olup kendilerine irâde kullanmama seçtiler. Biz hepimiz bu rengin ve her yönü üzerimize yokluk seddi olan bu kalenin mahpûsuyuz. Bu dünyâdan olan göz, akıl ve benliğimiz bu ve onun rengine tutkun olarak gezerler. Biz o aydınlığı kör gibi inkâr ederiz. Yokluk karanlıklarından başka bir şey görmüyoruz. Değirmen taşı gibi dönüyoruz. Can suyunun kudretinden ve *Şîm*[4] den habersiziz. Benliğimizin kibrinden yün misâli benlik perdesi dokuyoruz ve kendimizi beğenmemiz sebebiyle gaflet içindeyiz. Biz hep *ne kadar ve nasıl* kaydı ile mahpûsuz, *Nasıl ve nice* sorularının olmadığı makama giden yolu nasıl ve nerede arayacağız. Biz imkân kayıtları içindeyiz. Mutlak şâh tarafına giden yoldan uzağız. Bizim için benlik tuzağını yırtmaya yüceliklere kanat çırpmaya bir kuvvet yoktur. Yaratılmışların her biri kendi hâlinde hayrân olup biri geri gelmekte, diğeri ileri gitmektedir. İmkân karanlığı, varlığın perdesi oldu. Varlık, akıl yolu için ayak bağı oldu. Biz hepimiz, benliğimizin arzularına hapsolmuşuz. Benliğimizin tuzağının halkasına ayağımız bağlanmış. Bizim zevkimiz, fikir yürütüşümüz, aklımız, gözümüz, kulağımız, bu mahpûsatın bendidirler ve hislerinden dolayı şaşkın ve tutkun olup o sırdan mahrûm kaldılar. Bir kişiden başkası için ki o ezelî yardım, merd kulu için bu zincir ve kaydı keser. Ayıplardan temizler. Sırdan imkân perdesini yırtar. Yokluk karanlığından uzak eyler ve ezelî görünüşlerden nurlandırır. Onun damlası denize ulaşır veya ki deniz onun damlasında hâsıl olur. Onun zerresi güneş ile karşı karşıya gelir. Güneş onun için nûr ve aydınlık saçar. Onun *parça*sı, rabbimizin yardımı ile *bütün* olur. Onun yolunun dikenleri baştanbaşa gül olur. Ne zaman ki *parça,* kendi *bütün*üne ulaştı. *Parça*nın şekil ve sıfatından kurtuldu. *Bütün*ün hükmü her bir *parça*ya olgunluk ve doğruluk verir ki o, Allahu Teâlâ'nın hükmü ile *bütün*e ulaşır. Enbiyâ ve evliyânın cânı gibi ki onların işi ve sözü mukaddes feyz iledir. Şüphesiz onlar, kendi asıllarına ulaştılar. Her biri kendi *bütün*leri sebebiyle olgunlaştılar. Lâkin bu tene bağlı olmakla mahpûs oldukları için, ayrılık ateşiyle, *ayrılıktan elamân* diyerek feryâd ediyorlar. İmkân çizgisi araya perde olarak girince cân, *bütün*e ulaşmaktan âciz kalır. Gerçi imkân çizgisi Allahu Teâlâ'nın öncesi bulunmamak sıfatının nûru ile mahvolmuştur, lâkin görünüşte kalmıştır. İmkân rengi görünüşte kaldığı için *renksi*zin yüzü üzerinde perde oldu. *Bütün* daima kendi *parça*sı için çekicidir. *Parça* da sürekli olarak *bütün*ü ister. Yani her bir *parça* ki *bütün*ünden ayrılmıştır, kendi aslı yönüne doğru hasret ateşiyle, *hasretten elamân* diyerek yönelmektedir. Özellikle bir *parça* ki onun için *bütün* gerektir, *bütün* kendi vaslından ona bir yansıma gösterir. Onun aşkının ateşi câna düşer. Varlık ve benlik evini vîrân eder. Onun gözyaşı dökmesine ve ağlayıp sızlamasına sebep olur. Her an onu dertli ve gamlı yapar. Bütün bu sevinçli olmak, kavuşmak, ayrılık, gam, her an ortaya çıkan aşkın işlerindendir. Her yerde bir renge kendini gösterir. Âşıka gam, sevgiliye güzellik ve yücelik verir. Her nerede bir coşkunluk ve taşkınlık ortaya çıktı ise orada baş gösteren aşk neşesidir. Aşk şarâbındaki heyecânı, neydeki iniltiyi aşk yaptı. Ölüleri, baştanbaşa diri yapan da aşktır. Aşkı ayrıntıları ile açıklamayı bilmiyorum. Ben ki kendimden geçmişim ve tutkunum, onun detaylı açıklamasını nasıl söyleyeyim? Bu ayrılık acısını, gam ve derdi, bu hasreti, bu aşk ateşini, bu ahenkli sesi ve bu *ney*in etkisini, sesini, iniltisini, bu aşk şarâbının harâret ve heyecânının coşkunluğunu nasıl açıklayayım? Eğer ders okumak istiyorsan git Mevlânâ Celâluddin'den sor! Bunlar, kendi ayrılık ve aşk hallerinden işârettir. Kendi kavuşma ve ayrılığının misalleridir. Bu hikâye neyin dilinden senin ve benim hakkımda anlatılmıştır. Neyin feryâd edişinin gizli olan sırrını açığa çıkarıp ârif olan kişiye söyledi ki:

Bişnev ez ney çün hikâyet mîküned Ez cüdâyîhâ şikâyet mîküned Kez neyistân tâ merâ bübrîde end Der nefîrem merd u zen nâlîde end

Aşk, ne zaman ki neyde, âhenkli güzel bir ses oluşturdu, neyin dilinden söz söylemeye başladı. Onun güzel âhenkli sesi her ne kadar neyden çıkıyorsa da, bu güzel sesi çıkaran aslında aşk neyzenidir, ney değildir.

Neyden dinle! Tâ ki ne söylüyor aklet! Gaflet pamuğunu kulağından çıkart! Kulak ne oluyor! Aklı şaşkın hâle getir! Şaşkın olmadıktan sonra sırrı çözemezsin. Ne zaman ki kendi aklından uzaklaştın, o zaman neyin sesini ve inleyişini hissedersin. Her kim ki kendi benliğini terk etti. O, bu sözün sırrını kesin olarak bildi. Ney kimdir? Bu ayrılık kimdendir? Bu şikâyet ve bu anlatışlar nedendir? Neyistan neresidir? Bu koparılma neredendir? Onun sesinden erkek ve kadın niçin inlemektedir? Ey oğul! Ney kendi nefsinden boşalan ve temizlenen insan vasfındadır. Her kim ki ney gibi, benlik sıfatından uzaklaştı, onun iç âleminde, dirilik sıfatları açığa çıktı. Şah, sözsüz onda neyzen oldu. Onun nağmeleri Mevlâ'nın sırrı oldu. Perdesinden ve âhenkli sesinden her ne söylerse, derdinden, özleminden ve ayrılığındandır. Ayrılığın verdiği gam ve kavuşmanın verdiği zevkdendir. Aşkın celâlinden ve cemâlin nûrundandır. Her şey neyzendendir, neyden değildir. Sanki ney hiç yokmuş gibi, ney hiçbir şey değilmiş gibi. Neyde makam ve perdeden her ne varsa, neyzenin eli ve nefesinden hâsıl olur. Neyin açılmış kısımları, neyzenin eli altındadır, onlar bazen kapanır bazen açılır. Neyzenin el ve nefesinden sırlar söyler ve hayret verici perdeler çıkarır. Neyzen, o neyi, neyistandan kopardı, onda sesin çıkacağı perdeler açtı ve ona üfledi. Perdeler, yanışlar, âhenkli ve düzenli sesler, nâğmeler ve sırlar. Bunları neyden dinleyen onun açığa çıkan sesini işitir, görünen neydir, neyzeni görmez. Kulak ki, ney misâl evliyânın ağzından Hüdâ'nın sırlarını duyar. Akıl ki bu acâib sırları idrâk eder. Bu sesler kimdendir? O şeyi ki, Mevlânâ-yı Rûmi söyledi, hakikat sırlarının incisini deldi. Sonra neyzenin nefesinden gelen hayret verici sırları açıkladı ve dedi ki:

Sîne hâhem şerha şerha ez firâk Tâ-be- gûyem şerh-i derd-i iştiyâk Her kesî kû dûr mând ez asl-hîş Bâz cûyed rûzgâr-ı vasl-ı hîş

Neyistandan ayrı kalan ney, âhenkli ses çıkarmak için parça parça oldu. Mâdem ki neyistan, neyin aslıdır ve asıl yeridir. Meskeni ve ulaşacağı yerdir. O ney, ayrılık ve uzaklığı sebebiyle nasıl karar tutabilir, kavuşma ümîdi ile zâr zâr ağlar. Eğer bir kişi kendi aslından uzak düşerse, kendisinin ayrılık haline çok ağlar. Kendi kavuşma günlerini bekler. Işık misâli, aslının tarafına doğru gider. Bu ney ve bu neyistandan maksadımız, eğri kalblilerin gözünden yüz örtmek içindir.

Neyden, ahenkli sesten, ayrılıktan, asıl vatanı arzulamaktan, yâri aramaktan, kavuşmaktan, sevgilinin uzak oluşundan ki bahsediyoruz, bunların hepsi şekildir, mânâ ayrıdır, hepsi Hakk'ın mert kullarının vasıflarıdır. Ney nedir? Onların hayâlinin şeklidir. Neyistan, onların ruhlarının âlemidir. Onların asılları, deniz, kendileri damla gibidir. Asılları güneş kendileri zerre gibidir. Her biri, *bütün* olan asıllarından birer *parça*dırlar. Lâkin tâ ki bu toprağa bağlanıp mahpus oldular, kendi asıllarına kavuşmak için feryâd ederler. Aynı zaman da aşk ateşine de tahammül ederler. Damla, dâima deryâyı ister. Deryânın aşkı, damlanın varlığını kaplamıştır. Zerre de, güneşini arayıcı olmuştur. Güneşi de zerrenin iç âlemini aydınlatıcı olmuştur. *Parça,* kendi *bütün*ünün tarafına doğru arayıştadır. Özellikle de, *bütün*ün nûrunun aksettiği *parça*. Bu misâl ve benzetmeler eksik kalır veya o sırdan olan şeyler benzersizdir. Renksiz üzerine bu karşılaştırma ve renk benzetmesi, noksandır. Ben söylemiyorum, lâkin aşk, cihân içinde kendisini her şekilde belli eder. Gâh güneş, gâh yıldız olur, gâh derya gâh gevher olur. Gâh mânâ gâh şekil olur, bütün bunlar hayret verici olaylardır. Bu söylenenler, hem onda ve hem bunda olan oluşları anlatmak için kullanılan sözlerdir, bunu anla! Yoksa o, bir şey ile kayıtlı olmaktan veya bir şey ile kayıtlı olmamaktan, iç âlemde ve dış âlemde olmaktan yücedir ve mekânda sâkin değildir. Onun ululuğunun nûrunu cihân nasıl tutar? Çâresiz âşık arayış içindedir, Her an onun izinden koşar. Bâzan yüz güzelliğinde onu arar, bazen onu güzel sözlerle anlatır. Bâzan deryâda bazan damlada, bâzan güneşte, bâzan zerrede onu düşünür. Bâzan kapalı yerlere gider, gözlerinden yağmur gibi gözyaşı akar. Bâzen sahrâya, bâzan dağa. O her nereye giderse, inler. Mevlânâ gibi aşktan dolayı faryâd eder. Mevlânâ, hâlini, aşktan dolayı hâli güzel olanlara söyledi ve dedi ki:

Men be-her cem'iyyeti nâlân şudem Cüft-i bed hâlân u hoş hâlân şudem Her kesî ez zann-ı hod şud yâr-ı men Ez derûn-ı men necust esrâr-ı men

Aşk, âşıkta ne zaman ki kendini gösterir, âşığın varlığını ve evini barkını, ehlini, ıyâlini harâp eder. Kendinden geçenlerde, aşk şarâbının çoşkunluğu çok olur. Aşk şarâbı, varlığı baştanbaşa yakar. Âşık, benliğinden kurtulunca hüznü idrak eder. Kendi hâlini açıklamaktan ve kendi kavuşma, ayrılık ve emsâlinden her ne söylerse, o söylediği aşkın nağmeleridir, ney de kendisidir. Söylenen neyzenin sözleridir, neyin sesi değildir. Eğer inler, zâri zâri ağlarsa, bu âşıkın elinde değildir. O hasların bulunduğu toplulukta ve normal insanların meclisinde her yer ve her makânda inler ve ağlar. O ki iyi hallidir, hâl nedir, bu ses nereden geliyor bilir. O sesin tarafına doğru koşar, o haykırışa ve sese tâlib olur. O ki kötü hallidir ve bilmez, o, merkep misâli nefsinin arzuları ile neşe içindedir. Neyin sesine nasıl akıl getirsin, çünkü onun fikri diğer seslerdedir. Allahu Teâlâ'nın merd kullarının sesini, kendi kötü asıllı söz ve sesi ile karşılaştırır. Hak, onların gönül gözlerine perde çekmiştir. Tâ ki doğru yolu görmezler. Öyle ki, sonsuzluğu

inkâr ederler. Rasûlullah'ın (a.s.) mûcizelerine inanmazlar. Kur'an'ın âyetlerinin sûret ve mânâsını, Nebî'nin (a.s.) sözüne hasr ederler. Bozuk fikirleri, cehilleri, körlükleri sebebiyle, Hüdâ'nın Kur'ân-ı Kerîmi'ni alaya alırlar. Hakk'ın kelâmını, Hak'tan işitmezler. Bu sebepten ebedî olarak yollarını şaşırmışlardır. Evliyâ, enbiyânın vekilleridir, ne söylerlerse Hüdâ'nın sırlarındandır. Onların bütün sözleri Hakk'ın sırlarıdır. O ki Haktan söylemez, ahmaktır. Onların gözü, kulağı ve sözleri, Hakk'ın sırlarından işaret taşır. Onlar, *Allahu Teâlâ ile görme ve onun ile konuşma hali* ile hallenmişlerdir, dinle, işit! Tâ ki kulağın sağırlıkta kalmasın. Onların sözleri, onun sırrından iniltileri ki dışa vurur, o iniltilerin hepsi, '*hu'* nun sırlarından işâretlerdir. Benim cânım! Bu gözü ve kulağı ört!

Bu akıl ve bu hisleri göz önünden kaldır! Diğer göz ve diğer kulak hâzır olursa, diğer akıl ve diğer his sana yâr olur. Cânın cânının sırrından uyanık ol ki, onun sözünün sırlarını gönülde işitebilesin. Yoksa bu saf olmayan olan his ve gözle, evliyânın sırrı nasıl idrâk edilir. Mevlevî bu sırlara işâret etti. Sözüyle, bu mânâ incisini deldi:

Sırr-ı men ez nâle-i men dûr nîst Lîk çeşm-i gûş râ ân nûr nîst Ten zi cân u cân zi ten mestûr nîst Lîk kes râ dîd-i cân destûr nîst

Cihânda, ten candan örtülü olmadı. Lâkin, kişi, bir şekli gördüğü gibi cânı göremez. Mânâ âlemi nerede, göz nerede? Bunun gibi, tendeki *nasıl ve niçin sorularının sorulamadığı* cân nerede? Gerçi biri diğerinden gizli değildir, lâkin *cân*, bir şekil gibi bakışla görülemez. Âlemin bütün halkı tenden teşekkül etmiştir. İşleri, *ten*e nispet ederler. Bunu bilmezler ki, o *ten* yok olucudur, kaybolucudur, âlet gibidir, işi yapan, onun içindeki *cân*dır. Özellilkle o *parça* ki beden kaydından ve ten kirliliğinden temiz olur, onun *ne kadar ve nasıl sorularının sorulamadığı câ*na ittisâli, gizlide *cânın cânı* iledir. *Cânın ludfu* için, *ne kadar ve nasıl* kavramları yoktur. *Nasıl* onun beyânına nasıl tâkat getirebilsin? Mustafâ (a.s.), ona (a.s.) soru sorana cevabında, Hüdâ'nın vahy etmesi ile buyurdular ki, *ruh Yaratıcı Rabbinin emrindendir*, can sırrından bu kadar açtı. Çünkü onlar, cevâba teslîm oldular. Nebî'ye (a.s.) başka soru sormadılar. Bu cevâbın anlamını herkes anlayamaz, *cân*ın şerhi *emr* işâretinde toplanmıştır. Lâkin ârifler ve sâdıklar indinde bu çok açıktır, onun şerhi olmaz. Her kim ki âşık ve sâdıktır, bu buluşun zevki, özellikle ona lâyıktır. *Emr*i görmek aşk ve hâlin sırrıdır. Ne hayâl, ne söz, ne de dedikodudur. Her kim ki, onu aşkının ateşi yakmadı, gözünü varlık ve benliğini görmekten alıkoymadı, varlık şekli, yaratılışından gitmedi, yokluk mağarasının kapısında uyumadı, sevinci ve kibri sebebi ile benliğini kaldırmadı, sonsuza kadar benlik kaydında kaldı. Bir kişiyi ki, aşk âteşi yakmadı, aşk ateşi onu şeklini mahvetmedi. O kişi, *cânın cânı* ile sonsuza dek mânevî yakınlık içinde bulunmaya nasıl güç getirebilir, *Cân meclisinin şarâbı*nı sunmaya nasıl güç getirebilir. Gör ki, aşkın âteşi, Mevlânâ'da parladı. Baştanbaşa, *varlık çöpünü* yaktı. Benliğinden sıyrıldı, benliksiz kaldı. Neyzenin sesini, büsbütün ateş olarak algıladı. *Neyin sesi*nin sırlarının dergâhını açtı ve bu mânâyı şu beyitlerle dile getirdi:

Âteşest în bang-i nây u nîst bâd Her ki în âteş nedâred nîst bâd Âteş-i 'ışkest ki ender ney fütâd Cûşiş-i 'ışkest ki ender mey fütâd

Güle düşen aşkın görüntüsüdür, bülbüle düşen aşkın taşkınlığı, çoşkunluğu ve heyecânıdır. Âleme düşen aşkın gölgesidir, yokluğa düşen aşkın özü ve aslıdır. Felek, aşktan dolayı döner. Toprak, aşktan dolayı yerinde sabit durur. Ateşin parlaması, aşk ateşindendir. Pervânenin yanıp yakılması da aşkın heyecanı ve coşkunluğundandır. Deniz, aşktan ağlar. Bağ, aşktan güler ve sevinçli olur. Aşk her yerde, bir renkte baş gösterir, zıtların şeklini ortaya çıkarır. Âlemde görünen aşkın gayretidir. Her şekilde, bir renk ile ortaya çıkar. Görünen ve görünmeyen, içte ve dışta ne varsa bütün aşktır aşk! *Önce ve son* bütün aşktır aşk! Her nerede ki bir taşkınlık, çoşkunluk ve heyecân görürsen, aşk belle, her nerede ki bir şenlik görürsen, aşk belle! Eğer bir ses işitirsen aşktan bil, bir kişiyi çok sevip bağlanırsan onu da aşktan bil! Neyden aşkın sesinin nağmesini dinle, tâ ki ne söylüyor, aşkın sırrının şerhinden neler anlatıyor? Ney, sevgilinin ayrılığını âhenkli bir sesle anlatır. Ney, *cân*ın aşkının şevkini seslendirir. Ney, nasipsiz olan âşıkların, Hüdâ'ya vâsıl olmuş, saf temiz arkadaşıdır. Ney, Hüdâ'ya âşinâ olanların dostudur. Ney, Hüdâ'yı tanıtıyor. Yola gidenlere, yol gösteriyor. Ney, yârinden ayrı düşen herkesin yoldaşıdır. Ney, sıkıntıdan dolayı perîşan olan herkese merhametli ve şefkatlidirr. Neyin perdeleri, gamı arttırır, âşıkların perdesini yırtar kaldırır.

Ney harîf-i her ki ez yârî berîd Perdehâyeş perdehâ-yi mâ derîd Hemçü ney zehrî vü tiryâkî ki dîd Hemçü ney demsâz u müştâkî ki dîd

Ney gibi *yanan* ve *dost olanı* kim gördü, ney gibi *can yakan* ve *can dostu olanı* kim gördü? Ney, *cânın ahenkli sesini* âşikâr eyliyor. Ney, dostun âhenkli sesini ortaya çıkarıyor. Ney, aşk neyzeninden *makam* getirir. Ney, âşıkların perdesini yırtar kaldırır. Ney, *aşk şarâbından* mest eyler. Ney, elest bezminin kadehinden coşkunluk verir. Tâ kıyâmete kadar eğer neyi şerh etsem, onun vasfı nasıl son kabul eder?

Bundan önce, *ney*in, ne olduğunu şerh ettim, *neyzenin nefesi*nden söz ettim. Sırlara mahrem olana, bir işâret yeter. Hânede bir kişi varsa bir söz yeter. Kişi, hemen kulağını sevgiliden gayrısına kapatmalı, benliğinden uzaklaşmalıdır. Yoksa kişi, münâzara, tartışma ve dedikodu ile zevk ve safâ hâlini bulamaz. Münâzara ve tartışmanın kaynağı akıldır, dedikodunun kaynağı da bir haberin nakledilmesinden ibârettir. Akıl ve nakil, din yolunda, aşk zevkinin önünü keserler. Aşk, kendinden geçmenin cezbesinde bulunmaktır. Aşk, bu meydanda, ondan başkasına yabancılıktır. O ki kendinden geçme yolunu tutar, aşkın kanlı yolunda âşinalığı zevk bilir. Ölümde, dirilik pınarını bulur, yokluk aynasından ebedîliği görür. Ney, aşk pâdişâhının taşkınlık ve çoşkunluk dolu yolunda, aşkın dikenleri ile dolu gam sahrasında da, aşkın makâmından, aşkın menzîlinden, aşkın mevkî ve yerinden bahseder. Her tarafta, yüzlerce kan ırmağının aktığını söyler. Kendi benliğinden ve varlığından geçmemiş, aşk sarhoşu olmamış olan kişi bu yolu nasıl ölçer. Ney, *niçin* sorusunun sorulamadığı sırdan işâret verir. Akıllılara, mecnûnun taşkınlığını, çoşkunluğunu ve heyecânını verir:

Ney hadîs-i râh-ı pür-hûn mîküned Kıssahâ-yı 'ışk-ı Mecnûn mîküned Mahrem-i în hûş cüz' bî- hûş nîst Mer zebân râ müşterî cüz' gûş nîst

Akıllı ve uyanık olana sevgilinin aşkında kendinden geçmek, kulak sahiplerine kalbini sevgiliden uzaklaştıracak sözlerden sağırlık lâzımdır. Kulak, tâ ki kendi aklından geçti, akıldan uzak olan lisandan işitir. Ey Hak yolunda yoldaşım! Kaybolanların bu yolda bulunması acâib işlerdir. Bu anlayış, harâplık ve mestlik içinde olur. Sefillik ve aşağılıkla, yücelmek olmaz. Dirilik ve ebedîlik ölümdedir. Almak ve kazanmak için, gözü sevgiliden başkasından çevirmek gerekir. Hakk'ın ihsânı ve vergisi, zaman zaman yoklukta tecellî eder. Onun lütûf gözü, yokluk üzerine nazar eder. Her nerede ki yokluk çok oldu, Hakk'ın ihsânının teccellî yeri, o yönden oldu. Binâları yapanı gör! Önce enkâzı vîran eder, ondan sonra, üzerine binâyı örer. Aşk, elde etme ve artırma işinin üstâdıdır, cümle âlem, işi ondan öğrenir. Bir kişiyi akıllı ve uyanık etmek isterse, gam ve vîrânelik ile onu yâr eyler, kendi tarafına doğru süratle çeker. Onun mâzi ve müstakbelini, şimdiki zamana getirir, şimdiki zamanını da, şimdiki zamanın hâli içinde kaybeder. Günler, *yanış zamanı oldu* ve *onun yanışı, vakitsiz zamansız* oldu. Bazan vakitsizliğinin içinde hayrân olur, onun rızkı ve rızıksızlığı bir ve beraber olur. Biz ki *sevgilinin gamından* dolayı kendimizden geçmişiz, zaman ve mekâna yabancıyız. Aşk ateşi, tâ ki cân üzerinde parladı, o günkü yanışımızı, cümle yaktı bitirdi.

Der gam-ı mâ rûzhâ bî-gâh şud Rûzhâ bâ sûzhâ hem-râh şüd Rûzhâ ger reft kû rev bâk nîst Tû bemân ey ânki çün tû pâk nîst

Ten parça parça olursa, gün ne ola ki! O tertemiz yolda hiç korku olur mu? Onlar, *Rabbimin huzurunda sabah yok akşam yok* hükmü gereğince, gece gündüz, onun önünde yok olurlar. Hak yolunun yolcusunun düşüncesinde, gündüz ve gece fikri kaldığı müddetçe, Rabbinin yoluna nasıl yüz koyar. Hak yolunun yolcusu, ayak bağı ile dolu olan bu âlemden, yokluk hâline ulaştığı zaman, Allahu Teâlâ'nın yakınlığında ebedîlik bulur. Kalbi, cihândan çevirip cem etmeye, sevgiliden gayri olan ne varsa yakmaya, göz gerektir. Sâlikin evvelki seyri, Allahu Teâlâ'ya doğrudur. Onda şart olan, görünen bu varlık âlemini mahv etmektir. Bu varlık âlemi ve Allahu Teâlâ'dan gayrı olan her şeyden geçmeden, Hak yolunun yolcusunun seyri, Allahu Teâlâ'nın muhabbetinde yok olma mertebesine nasıl ulaşır? Tâ bu yere kadar, Hak yolunun yolcusunun seyri, yokluk hâlindedir. Bundan sonra onun seyri Allahu Teâlâ'nın yakınlığında ebedi kalmaktır. O zaman ki sâlik, zamandan *boş* olur, bütün hal ve sıfatı yücelir. Onun *damlası, deryâ*ya gark olur. *Deryâ* ile *katre*nin vücûdu bir olur. Onun sıfatı, sınır ve sayı kavramlarından dışarı çıkar, med ve cezir içinde *deryâ* ile bir olur. *Deryâ*nın kuşatıcılığı ile kuşatıcı olur. Onun basit, âdî sıfatı, genişler, açılır. Onun parça olan sıfatı, yaratılışından gider, onun *damla*sı, *deryâ*da tamamen kaybolur. Cümle âlem, zat denizinden bir dalga gibidir, zuhûr ederler ve hayat bulurlar. Her biri, kısmet denizinden, başlarına yazılan kendi kısmetlerini götürüp yerler. O kişi seyr etti ki, onu seyr ettirdiler. Susuz kaldı o ki, onu hayrete düşürdüler. Her kime ki, Allahu Teâlâ, kendi aşkını verdi, o kişi, balık gibi deryâda susuz kaldı. Bu esrârı ve bu hayret verici sırrı, âriflere şerh etmek için, Mevlevî şu beyti söyledi:

Her ki cüz' mâhî zi âbeş sîr şud Her ki birûzist rûzeş dîr şud Der neyâbed hâl-i puhte hîç hâm Pes suhan kûtâh bâyed ve'sselâm

Pişmiş odur ki, kendi cismini yaktı, kendini, kendinden yabancı eyledi. İçini doldurdu ve kabuğu attı, nefsinden boş oldu, *dost* ile dolu oldu. Ham odur ki, dik kafalı oldu. Merkep gibi, hayâlinde yulaftan başka bir şey bulunmadı. Nefsinin arzuları ve yulaf meyli ile, elindeki mânâ hazînesi telef oldu. Ham, anadan doğma kör gibidir, bil! O, *pişmiş*lerin hâlinin rengini ne bilir. Köre, ayın güzelliğini şerh eylesen, o, beyazı veya siyâhı nereden bilecek? *Ham* ve *pişmiş* her ikisi, ümîd ve korku ile, Rablerinin tarafına giden doğru yolu tutarlar. Bu ham ve o pişmiş diye kimin ve ne için söylüyor, doğrusu, senin meselen bu! Baştanbaşa

bütün âlemde, zerre zerre, iyi ve fenâ, her ne ki var, sonsuza kadar, cümlesini Allahu Teâla yoktan yaratmıştır. Onların öncesi yokluktur, onların meydana getiren herhangi bir maddî sebep yoktur. Allahu Teâlâ'nın ol demesi ile yokluktan varlık âlemine gelmişlerdir. Her biri, bir hikmet üzere yaratılmışlardır. Onların yaratılışında hiç farklılık yoktur. Eğer aralarında farklılık görürsen, bu farklılık, bu dünyânın gerektirdiği bir şeydir. Sırlarımı anlayabilecek bir dost bulsam, bu âlemin şerhinden söz ederdim. Herkes bu sırrı anlayamaz. Sözü kısa tutmak gerektir, vesselam. Hâtimede der ki: Onun yâdı ile aşktan söz ettim. Mesnevî üzerine küçük bir şerh yazdım. Şânı ve kadri yüce olan o Şâh, gönül âleminde fakirlik ve fakirler iledir. Sultânlıkta, fakirlik gizlidir. Sultân âriftir ve âriflere arkadaştır. Gerçi dış görünüşünde emîrdir, hüküm sâhibidir, lâkin iç âleminde fakirlik sıfatı ile sıfatlanmıştır. Ey Hakîm olan Rabbim! Onun devrânı ebedî olsun, adâletiyle anılan ismiyle sonsuza dek yaşasın! Yâ Rabbi! Senin yüce ismin, onun rûhu üzerine gölge olsun! Onun görüşleri için, akıl, sermâye olsun! Onun adâlet köşkü cihânda mâmur olsun, Onun bayrağı, azgınlar üzerine gâlip gelsin! Ya Râb! Şahlık elbisesi içinde fakirlik bahşeyle! Sana ulaştıran aşk yolunda, ona uyanıklık bahşeyle! Benlik ve bizlik şirkinden temizle, onu kendine dost yapıp, birlik sırlarını ona bildir! *Hâlis* her sabah ve akşam dua eder, Hüdâ'dan maksadında ebedîlik diler ve gösterişsiz olarak dâima şu duayı okur. *'Ey, hiçbir varlığa muhtâç olmayan, kullarının bütün ihtiyâcını karşılayan ve mutlak zengin olan ihsân sâhibi Rabbim, duâmızı kabûl et!'* " (Necâtî, 1985a: 3-11).

Hâlis Dîvânı'nda bulunan Farsça gazellerin tercümelerinden örnekler:

"Yâ Rabbi! Her bir zerrede senin cemâlinin nûru parıldıyor. Senin birlik denizin, her bir damlanın özünde saklıdır. Güzelliğinin şimşeğinden Leylâ'nın yüzüne bir parıltı doğdu. Şimşek Mecnûn'a vurdu. Ve Mecnûn, senin sevdândan mecnûn oldu. Gönül sâhipleri arasında bu heyecân, bu kavga nedir? Her kimi ki görürüm, kendinden geçmiş bir halde senin sahran yönüne gider. Varlık âleminde, o kadar çok tecellî ediyorsun ki, senin cemâline, baş ve akıl gözü güç getiremez. Hankâh ve medresede senin heyecân ve coşkunluğundan başka bir şey yok. Mescîd ve dergâhta senin kavgandan başka bir şey bulunmaz. Cisim arzında ve rûh semâsında senin meskenin olmadı, Ben hayretteyim ki, gönül nasıl senin yerin oldu. Şeydâ *Hâlis*, senin aşkından, bugün mest olmadı, ezelde mest olup senin âşıkın oldu ve insanlar tarafından ayıplandı.

Ey kardeş! Sen bir an, benlik gözünü, kendini beğenme ve kibir perdesinden pâk eyle! Allah Teâlâ'nın vücûd nûrunun her yerde olduğunu gör. O nûr, her taraftan sana akseder. Gözünü aç ve ondan başkasının varlık sahibi olmadığını gör! İç âlemde ve kâinatta tecellî eden, ezelî şâhid olan Allah Teâlâ'nın cemâlinden başkası değildir. Onun tecellîleri birbiri ardınca gelir amma, o tecellîlerde tekrarlanma düşünülemez, o her ân ayrı bir oluştadır. O bu görünen âlemde öyle tecellî eder ki, tecellînin eserlerinin çokluğu sebebiyle, aslında bir olan şey, yüzlerce şey hâline geldi. Bu sebepten oldu ki O'nun tek olan varlığının tecellisi, bizim gözümüze çok göründü. Yoksa, *Hâlis*'in gözünde binlerce sayılı şeyler, 'bir'den başka değildir.

Yâ Rabbî! Cân kuşu, ayrılık bendinde, hasta ve elemlidir. Akıl, senin aşkından mecnûndur. Her kim ki, sana kavuşmanın yâdı iledir, senin gamından, gönül kanını içer. O kişiye müjde olsun ki, onun cânı, sırları idrâk edebilecek kadar Hakk'a yakınlaştı. Ey ayrılık karanlıklarında olan! Gözünü aç ve gör! Âlemin zerreleri baştanbaşa, nûrların doğuş yeridir. Yâ Rabbî! O kulak sağırdır ki, senin cemâlinin nûrûnu hissedip duymadı. O göz kördür ki, senin dîdârından mahrûm oldu. Gönlünde sıdk ve safâ ile, sevgilinin mecnûnu olan kişiye, dostun rızâsından gayrısı olmaz. Ne hoş gönüldür ki, benlikten boşalmış, ilâhî feyz ile dolmuştur. Ne hoş baştır ki, sarığı ve ilmi ile kibirlenmez. Aşk şarâbının kadehini elinde taşır. *Hâlis,* seni arayıp bulmak için, pîrlerin dergâhında, hizmet halkasında, hırkayı yaktı.

Ya Rabbî! Ne vakit Necef Sahrâsı'na yönelsem, Necef'in Seyyîdi olan İmam Ali'nin (r.a.) dergâhında murâdımı bulurum. Necef'in âlemi süsleyip aydınlatan güneşi doğmadan, varlık karanlıklarından kurtulmak zordur. Eğer bir kişi Necef deryâsının suyunun feyzinden bir damla içerse, Hızır gibi ebedî hayat bulur. O başa, cân fedâ olsun ki, aşk sevdâsı sebebiyle, Necef'i arzulamaktan ve onun zevkinden bir ân bile boş değildir. Necef'in yüce dergâhının toprağına baş koyan, matlûbundan nasıl mahrûm olur? *Hâlis!* Necef sahrasının bulunduğu yerde, Hz. Ali'nin (k.v.) yakınlığı ile şeydâ ve hayrette olduğum o an, ne sevinçli andır.

Hak ki, onun sıfatlarının nûru, âlemde tecellî eder. O, güneştir ve bütün âlem onun için bir gölgedir. Güneş ve gölge, hakîkatte tek bir şeydir. Misâlde her ne kadar farklı görünseler de. Lâkin her bir gölgede, bir renk ile tecellî eder. Birinde cemâlinin nûru zâhir oldu, diğerinde celâl. Ey dînî ilimlerde yüksek mevkî sâhibi olan kişi! Sana bir iki nükte sormak isterim. Eğer varlık sahrâsında olan, senin vücûdunsa, Hakk'ın varlığı bu sahrânın neresinde? Varlıkta olan Hakkın kendisidir, ondan gayrısı hiçtir. Bu gizli şirke artık son ver, bu

dedikoduyu kısa kes! *Hâlis*, gönülden ihlâs ile her dem şu nükteyi söyler ki: 'Kâinatta Hak'tan gayrısı yoktur, ondan başkası bir görünüş ve hayâldir' " (Necâtî, 1985a: 12).

"Gönülde makam tutan, aşk pâdişâhından başkası değildir. Onun cemâlinin nûru her zerrenin iç âleminde zuhûr etmiştir. Yâ Rabbî! Her kim ki benliğinden geçmedi, o, senin aşkının lezzetini bulmadı. Şu sebepten ki, ikilik, senin yakınlığından uzaklaştırır. Senin güzelliğinin ışığı da her kimde tecellî ederse, bütün âlemde, neşeyi ve sürûru terk eder. Senin aşkının şarâbı, bir kişinin gönlünü coşturursa, o kişi, aşkın verdiği sarhoşluk ve hâtıraların çokluğu sebebiyle sende yok olur. Bu aşk yolu, Allah Teâlâ'ya giden biricik yoldur. Benliğinden soyul, sudan karşıdan karşıya geçenin ayağı, elbiseye ihtiyâç duymaz. Ey sâkî! Tâ ki, bana senin aşkını verdin, gönlüm, cennet ve hûriye arzu duymadı. Cân ve gönlün husûsî olan yerinde, aşk gizlice şöyle der: "Kâinatta onun nûrundan başka parlayan yoktur." Tur dağı gibi olan gönül üzerine, ne zaman ki, dostun nûrlarının ışığı vurdu, *Hâlis*, Tur dağı gibi yandı, kül oldu.

Burası, evliyâ burçlarının ayı olan Abdulkâdir Geylânî'nin (k.s.) makâmıdır. Burada, Hüdâ'nın Zâtı'nın kudret güneşinin nurları parlar. Abdulkâdir Geylânî'nin (k.s.) nefesinin, Hz. İsâ (a.s.) gibi Rûhu'l-Kuds ile kuvvetlendirilmesi imkânsız değildir. Çünkü Abdulkâdir Geylânî (k.s.), Hz. Mustafâ Aleyhisselâm'ın dîninin güçlendiricisi idi. Onun irşâd ışığı, imkân karanlığının gecesinde, Hak yolunun yolcularına, yol göstericidir. Onun hüküm ayı, sonsuza dek, tutulmaz. Çünkü o ay, ışığını, yaratılmışların en hayırlısı olan Muhammed Aleyhisselâm'a has olan güneşten almaktadır. O, açılan kudret elidir. Kuvveti, Kâdir olan Mevlâ'dandır. Onun elinin kabzasında, âlem kanatsız ve ayaksız serçe kuşu gibidir. Ne zaman ki onun güneşi, velâyet burcundan doğdu, her velînin keşif ayı, o güneşin ışığında süha yıldızı gibi kayboldu. Onun kerâmetleri tevâtür hâline ulaştığından, her kim ki onu inkâr ederse, enbiyâyı inkâr etmiş gibi olur. Onun fermânı karşısında, Hâkan, hâkir bir köledir. Onun ihsânının kapısında, Kayser, hâkir ve fakîrdir. Onun cömertlik sofrası her muhtâca açılmıştır. Onun himmetinin makâmı, şâhın ve yoksulun sığınacağı yerdir. Celâl tecellîsinin nûrlarına, onun rûhundan başkası tahammül edemez ki onun kuvveti, Mustafâ Aleyhisselâm'ın feyzindendir. Süt emme çağında oruçlu bulunması, akıl sâhipleri nezdinde, onun şânının yüceliğine, çok parlak bir delildir. Ey Pâdişâh! Senin lütuf feyzini *Hâlis*'in gönlüne dök ki, O, bütün varlığı ile sizin dergâhınızın kölelerindendir" (Necâtî, 1985a: 14).

"Gökyüzündeki güneşin yüzüne, nûr bahşeden kimdir? Güzellerin sûretinde tecellî eden kimdir? Bir güzel ki, ona her bakışta, bakanın gönlünü alır, bir renke götürür. Ârifin nezdinde, güzellerde görünen kimdir? Haddinden geçen her şey, zıddında akseder. O ki, zuhurâtının çokluğundan gizli görünmektedir. O kimdir? O ki, hem uzaktır ve hem de her zerreden daha yakındır, feleğin güneşi gibi, cihânda peydâ olan kimdir? Her ne kadar onun nişânı yoksa da, o, nişan ile zuhûr eder ve nişansız görünür, o kimdir? Leylâ ve Mecnûn'un sûreti, hayâlden başka bir şey değildir. Mecnûn'dan bakan ve Leylâ'da görünen kimdir? Ey *Hâlis*! Gözlerin çokluk tozu ile doludur, yoksa her yerde apaçık görünen kimdir?

Kalbim, aşkın çokluğundan, kendinden geçti ve aşk yolunda önder oldu. Yâ Rabbî! Senin cemâlinin temennîsinde çok gönül ehli, kerbelâ ehli gibi canlarını fedâ ettiler. Eğer senin heyecan ve coşkunluk veren aşkın olmasaydı, sevenin kalbi gamla mübtelâ olmazdı. Ezelde senden uzak düştüm, kalbim senin aşkında yakınlık buldu. Eğer sevgilin sana gamze okunu vurursa, aşktan ve söylenenlerden korkma! Aşk gönülde parlamayınca, o gönül, tecellîye kâbiliyyetli olmaz. Sevenin gönlü nice belâlarla karşı karşıya kalır. *Hâlis* şu sebepten gamdadır ki, dost, muhibbin kalbini gamla imtihân eder.

Aşk, yanan gönlümden, ben ve bizliği kaldırdı. Sonunda, insanların beni ayıplamasına sebep oldu. Ne zaman ki ayağımı aşkın derin ve çukur kuyusuna koydum, sevdâlı gönlüm için cünûndan başka bir nasîp kalmadı. Ney, nerede nağme vurur, kendi yoluna nasıl götürür? Neyzenin eli ve nefesi olmasa o makamda yol ve perde olmaz. İyi ve kötü, cünûn sahrasına, yol bulamazlar. Güzel ve çirkin orada birbirinin aynıdır. Senden başka, her yer ve mekân ve onda bulunan güzellerin bir itibârı yoktur. *Hâlis!* Her kim ki Yusuf'un gamına nefsini âşinâ ederse, O, iki âlemde vahşet ve yalnızlığı hissetmez.

Ey sâlikin gönlünü, hüsnünün bilinmesi için binâ eden, uzaklığını, sevgi ve sadakatin belgesi ile yakınlaştıran! Keman kaşların, halkın gönlüne, kazara, kirpikten çok oklar attı. Bu dert ile inlersem hiç şaşırtıcı olmaz, bu tabiblerin devâsını bilmediği bir derttir. Sonunda senin aşkından serkeşte ve şeydâ oldum. Başsız ayaksız cezbede olan beni idrâk eyle! *Halis*, sen eğer dost talebinde sâlik isen, safâ sâhiplerinin eteğini elden bırakma!

Ey göz! Benlik perdesini yırt ve bak! Sevgilinin her yerde apaçık olan tecellîsini gör! Sevgilinin cemâlinin ışığı her yerde tecellî eder. Bu varlık âleminde içinde onun tecellîsinde fark yoktur. Varlık karanlığından daha ne zamana kadar dışarı çıkmayacaksın? Varlık karanlığından dışarı çık ki, her yerde nûrların ışığını görebilesin. İmkân tozları, gönül aynasının saflığını kaplamaz ise sevgilinin cemâlini şüphesiz nefsinde

görürsün. Aşkımın gayreti, dilimi, onun sırlarının şerhinden alıkoydu, yoksa onun sırlarını her yerde açıklardım. Âşık her nerede, dünyâ evine bakışını çevirse, kapıyı ve duvarı görmez, sadece sevgilisini görür. Ey *Hâlis*! Gözyaşı ve perişanlık ile feryâd eyle ki dost, efkârlı gönlü ve yaş dolu gözü dost edinir.

Sevgilinin tecellîsi âşıkların gözüne saklı değildir, Lâkin onun, halka izhârı, izin verilen bir şey değildir. Âşıklara, her zerrenin yüzü, bir Tûr Dağı olur. Sevgilinin güzelliğinin tecellî mekânı, sadece Tur Dağına mahsûs değildir. Onun Zâtı ve sıfatı, güneş ve aydınlığı gibidir. Her ne kadar kendi uzaksa da, onun aydınlığı uzak değildir. Aşkın sırrı, vîrâne gönülde karar kılar. Gizli hazîne, mâmûr bir hânede bulunacak değildir. Sevgilinin yolunda, çok âşıklar canlarını kaybetti. Onun yoluna baş koyan, tek başına galip gelici değildir. Onun aşkının şarâbından her kim ki bir damla içer, gılmanların yanağına ve hûrilerin güzelliğine iltifât edici değildir. *Halis*, kendi kendine cân ve cânân arasında perdedir, yoksa ne onun sevgilisi cândan ve ne de onun cânı sevgiliden uzak değildir" (Necâtî, 1985a: 15-16).

Hâlis Dîvânı'nda bulunan Farsça rubâîlerin tercümeleri:

"Eğer bir gönül sahibi isen gönül kâbesini tavâf eyle, Mânâ kâbesi gönüldür, sen onu toprak sanma! Yürüyerek bin hac yapsan, Bir nefes bir bîçâre gönlü ele getirmene erişmez" (Necâtî, 1985a: 21).

"Ey her tefîkaya teveccüh eden! Gönül gözün her şeye yöneliyor. Gönlünü tefrikadan beri kıl

Yek bir dildâr ara ki yek bir dile sahip olasın.

Eyvâh! Azîz ömrün elliyi aştı. Vakit sermayesi câh endişesi ile geçti. Daha ne zamana kadar gaflet uykusundan uyanmayacaksın! Uyan! Sonunda bir dem saltanatın geçti.

Ey padişah ey münezzeh ey settâr! Senin vasfın konusunda dem vurmaya bizim ne gücümüz var. Bu hiçbir şey katre, bu mahdût olan, nasıl hadsiz olan deryâya hudût koysun.

Ya Rab! Senin hazretinden başkasına bir yol yoktur. Senin dergahından başka sığınılacak dergâh yoktur. Her ne kadar benim günâhım kaf dağı kadar olsa da, senin rahmet bağışının önünde saman çöpü kadar değildir" (Necâtî, 1985a: 26).

Hâlis Dîvânı'nda bulunan Türkçe gazellerden örnekler:

Nigârâ! Mülk-i cismim kenz-i aşkınçün harâb ettim

Anı cânım yerine kalbde nâib-i menâb ettim

Derûn-i sînemi pâk eyledim ağyâr nakşından

Gönül kâşânesin aşk-ı râhınçün müstetâb ettim

Beyâbân-ı talebde pertev-i hüsnün şuâ'ından

Tenim baştanbaşa cevvâle-i mevc-i serâb ettim

Şarâb-ı nâbe ger meyl eylesem mâzûr tut zâhid

Ki ben meyhanede pîr-i mugâna intisâb ettim

Cihânın gülşenine gelmemiş hüsnün gibi bir gül

Anınçün âlem içre aşk-ı hüsnün intihâb ettim

Hubâb-ı sakf-ı gerdûne ulaşsa himmetim nola

Ki ömrüm sarf-ı râh-ı bir şeh-i âlicenâp ettim

Medâris içre *Hâlis* görmedim ben aşk sevdâsın

Anınçün ilmimi meyhânede rehn-i şarâb ettim

Aşk olup rûz-i ezelden sâkî-i peymânemiz

Âlemi kavgâya salmış na'ra-i mestânemiz

Âlem-i candan şarâb-ı vasldan mest olmuşuz

Sırr-ı vahdettir hemîşe bâde-i meyhânemiz

Mazhar-ı nûr-i cemâlin kıbledir âşıklara
Ol cemâlin pertevinden ka'bedir büthânemiz
Matla'-ı her zerreden tâbân olup ol âfitâb
Aşk çeşmiyle temâşâ eyleriz cânânemiz
Rind ü rüsvâ-yı kalender meşreb olduk aşktan
Âlemi baştanbaşa tutmuş bizim efsânemiz
Şem u gül çünki mazharlardır ol cânâneye
Gönlümüz bülbül olup canlar olup pervânemiz
Dâm-ı zülfün dane-i hâlin olup zincîrimiz
Yoksa yoktur 'âlem-i dünyâda âb ü dânemiz
Nice yıllardır ki *Hâlis* hicr ile zulmettedir
Şimdi feyz-i vasldan rûşen olup kâşânemiz (Necâtî, 1985a: 27-28).

"Hûblar rûyinde hüsnün âşikâr eylemiş
Âşıkın çeşminden öz hüsnün temâşâ eylemiş
Rûyin üzre zülf-i meşkînin selâsil bağlayıp
Âlemi divâne-i zincîr-i sevdâ eylemiş
Mevkıb-ı hüsnün sığınmaz âlem-i âfâkta
Ben acep kaldım gönülde nîce me'vâ eylemiş
Mâh-veşler sûretinden gösterir ruhsârını
Her bakan 'âşıkları mecnûnu u rüsvâ eylemiş

Aşk sevdâsında *Hâlis* ilm ü aklından geçip
Âferîn olsun bu kânûna ki inşâ eylemiş" (Necâtî, 1985a: 29-30).

"Şâh-ı iklîm-i velâyettir gürûh-ı Kâdirî
Râh-ı aşkta, zü'l-kerâmettir gürûh-ı Kâdirî
Cümle erbâb-ı tarîkat bülbül-i şûrîdedir
Anlara bâğ-ı letâfettir gürûh-ı Kâdirî
Dâmenin tutmuş bular Sultân Abdülkādir'in
Mazhar-ı lutf u hidâyettir gürûh-ı Kâdirî
Gavs-ı Muhyiddîn ihyâ eylemiş dîn-i nebîyi
Revnâk-ı dîn-i risâlettir gürûh-ı Kâdirî
Küntü kenzen kapısını men aref miftâh ile
Feth iden şâh-ı velâyettir gürûh-ı Kâdirî
Dâhil ol var ol gürûha bî-teemmül Hâlisâ
Sâhib-i emn ü emânettir gürûh-ı Kâdirî

Kâdirî topluluğu velâyet ülkesinin şâhıdır. *Kâdirî* topluluğu aşk yolunda kerâmet sâhibidir. Cümle tasavvuf ehli, aşk elinden hâli perişân bülbüllerdir. *Kâdirî* topluluğu onlar için hoş bir bağdır. Bunlar *Sultan Abdülkadir*'in *(k.s.)* eteğini tutmuşlar. *Kâdirî* topluluğu hidâyet lütfuna erişmişlerdir. *Gavs Muhyi'd-Dîn (k.s.), Nebi*'nin *(a.s.)* dînini ihya eylemiştir. *Kâdirî* topluluğu, risâlet dîninin parıltısıdır. *Kâdirî* topluluğu, *'Küntü kenzen'* kapısını, *'Men aref'* anahtarı ile açan velâyetin şahıdır. Ey *Hâlis*! Hiç düşünmeden, o topluluğa var dâhil ol! *Kâdirî* topluluğu emîndir ve emânete sâhiptir" (Necâtî, 1985a: 32).

Hâlis'in *Behcetü'l-Esrâr Tercümesi*'nden bir bölüm.

"Bazı meşâyıhın, o Hazretin zuhûrunu ve 'Bu ayağım bütün evliyânın boynu üzerindedir' sözünün ondan sâdır olacağını önceden haber vermeleri bahsi: Dakîka-sincân-ı ehbâr-ı evliyâ, şeyh-i kibâr ve mürşîd-i büzürkvâr, mâlikiyyül mezheb, Zeynü'd-Din Ebu'l Hasan Ali İbnü Ebi Muhammed bin Abdillah bin Ebi Bekir bin Ebi Tâlib el Mağribî el-Havâsirî'den ki mevlîdi ve mahâl-i terbiyesi Kâhire-i Mısır ve Künyesi İbnü'l-'Alâ idi, rivâyet eylemiştir ki: Şeyh-i Müşarunileyh Hazretleri buyurmuş kim bâzı meşâyıh ve fukahâ ki biri Şeyh Ebûbekir Şiblî'dir ki menşei belde-i hüdâdiyyedir, buyurmuşlar ki: 'bir gün Şeyh Ebûbekir Havâzin Hazretleri, meclisinde bâzı evliyâların zikrin ederken evâhir-i kelâmda, zaman-ı müstakbelde acemden Abdülkâdir nâmında bir kimesne zuhûr edüp meskeni Bağdat olarak o denlü bârigâh-ı ehadiyyete mütekarrib ve Cenâb-ı Risâlet-meâb sallellahu aleyhi ve selleme manzûr ve müntesib ola ki 'Bu ayağım, bütün evliyânın boynu üzerindedir' tekellümüne taraf-ı Rabb-i Celîl'den me'mûr olup eyyâm-ı saâdetinde kâin âmme-yi evliyâ emrine inkıyâd ederler' deyu buyurmuşlardır (Necâtî, 2000b, 4-9).

"Bir cemâat-i nücûm-ı hüdâ ve e'lâm-i pîşvâ kaddesellahu Teâlâ esrârahum, o meclis-i behişt enîste, üstâd-ı hikemâmûz Cenâb-ı Abdülkâdirden sebekhân-ı ilm-i ledün ü mecmûadan mezâyâ-yı emrkün olmakta iken, neş'e-i sahbâ-yı sâğar-ı tecellîden nâşi bâlâ-yı minberde Cenâb-ı Gavsiyyetpenâh'dan na'râ-i 'kademî hâzihî alâ rakabet-i küll-i veliyyillâh' sâha-i pîra-yı sudûr olmakla, fi'l-Fevr Şeyh Hîtî kim emâme-i sübha-i huzzâr-ı meşâyıh idi, yerinden pürtâb-ı şevk olarak mânende-i duâ-yı müstecâb bâlâ-yı minbere suûd idüp kadem-i mübârek-i cenâb-ı Şeyhi kim ğubârı mütemennâ-yı efsur-i pâdişâhâne idi, kürsî-i rakabesi iderek zeyl-i saâdetmeâblerine teşebbüs eyledikte, kâffe-i evliyâ bu tarîk-ı tetâbi' ile zemzeme-i sübh-ı 'tellâhi lekad âserakellahu aleynâ' olarak kerden-i itâatlerin zîr-i pâ-yi çerhsâ-yi Hazret-i Şeyh'e best eylediler" (Necâtî, 2000b, 11-12).

Urfa'da, Abdurrahmân Hâlis'in bağlılarından birisi de mutasavvıf şâir Sâkıp Efendi'dir. O, Sâkıbiyye Vakfiyesinde, mürşidinin Abdurrahmân Hâlis olduğunu belirtir ve "irşâd yolunun mürşîdi, velâyet semâsının ayı, kerâmet münîrinin bedri, ârifiyyet zümresinin önde geleni, mecmûâ-yı fazîlet, kıblegâhım ve âgâh mürşidim" (Kurtoğlu, 2015) diyerek ondan övgü ile bahseder. Bu vakfiyeden anlaşılan, Şeyh Sâkıb'ın, medresesini kendisine intisablı olduğu Sultânu Külli'l-Evliyâ Hazret-i Şeyh Abdülkâdir Geylânî Efendimiz'in himmeti ile vücûda getirmiş ve bu bağlılığın da mürşid-i âgâhım dediği Ziyâüddîn Şeyh Abdurrahmân Hâlis vâsıtası ile gerçekleşmiş olduğudur.

Netîce olarak, Urfa'da Hâlisiyye kolu Sâkıbiyye Medresesi'nin inşâsından önce de var olduğu, Şeyh Sâkıb'ın Hâlisiyye kolunu doğrudan Abdurrahman Hâlis'ten ahz ettiği, Abdurrahmân Hâlis'in seccâde-i irşâda oturmasının akabinde, Şeyh Sâkıb gibi, Urfa'da pek çok zevâtın bizzat Abdurrahmân Hâlis'den ders aldığı, Osman Avnî Rehavî'nin bu esnâda Mevlîd-i Halîl Dergâhında 27 yıllık postnişînliği bulunduğu cihetle, ehl-i tarîkın mâlumu olduğu üzere pek tabîi olarak Abdurrahmân Hâlis'e intisâbının halîfe olarak gerçekleştiği, elyazması silsilenâmelerden ve silsilelerde adı geçen zevât-ı kirâmın doğum, irşâda başlama ve vefât tarihlerinin mukâyesesinden, Abdurrahmân Hâlis ile Dede Efendi arasında bir başka zâtın bulunmadığı, Dede Osmân Avnî'nin Abdülkâdir Geylânî'ye üçüncü bir koldan bağlanarak Tarîkât-ı Âliyye-i Kâdiriyye'de evc-i kemâle ulaşıp, uşşâk-ı Hüdâ'nın ma'nevî susuzluğunu gideren muazzam bir feyz pınarı mesâbesinde, Anadolu'da Yüce Kâdiriyye yolunun neşv u nemâ bulmasına cehd ü gayret gösterdiği sonucuna varılabilir.

3.1.3. Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin Halîfeleri (Halîl Hâfız Rûhâvî, Mustafâ Ayntâbî, Mustafa Hısn-ı Mansûrî ve Ömer Hüdâyî Kövengî)

Halîl Hâfız Ruhâvî, 1832 de doğmuş 1907 yılında vefat etmiştir. 1880 tarihinde Mevlîd-i Halîl Câmisine imam olarak atanmıştır. Halîl Hâfız Rûhâvî'nin, irşâd izni talep ettiği dilekçesinde, Dede Osmân Avnî Ruhâvî ile ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. "..Halep Vilâyeti'nin Urfa Şehri'nde Halîlürrahmân Gölü civârında, Vakıflar Bakanlığı'na bağlı Mevlîd-i Halîl Aleyhisselâm Tekkesi vakfından karşılanmak üzere, yıllık 1500 kuruş vazîfe ile beratsız olarak, eskiden beri uygulandığı şekilde, irşâd vazîfesini icrâ eden, hulefâ-yı tarîkat-ı âliyye-i Kâdiriyye'den, ibâdet ve takvâda yücelen büyüklerin meşhûrlarından, yetmiş yıldan beri zühd ve takvâ yolunda varlığını fenâ kılmış, Dede Eyyüb Efendi Oğlu Ebdal Muhammed Efendi

Oğlu Mevlânâ Dede Osman Efendi Hazretleri Allah onların sırlarını mukaddes kılsın...” (Karakaş, 1996: 44-45).

Hâfız Halîl, bu dilekçesinde, Dede Efendi’den ilim tahsîl ettiğini ve seyr u sülûk yaptığını, yüce bir meclîs huzurunda imtihâna tâbi tutulduğunu, bu meclisteki âlimler ve meşâyıhın kendisine ilmî ve tasavvufî icâzet verip irşâda ehil olduğunu belgelediklerini belirtmektedir. Bunun üzerine, bir fermanla, Dede Efendi’den maddî ve ma’nevî ilimleri tahsîl eden Halîl Hâfız Ruhâvî, Mevlîd-i Halîl Aleyhisselâm Dergâhı’nın postnişînliğine resmen atanmıştır.

Ayntâbî Mustafa, 1921 yılında, Hâfız Halîl Rûhâvî’den on dört yıl sonra vefât etmiş, Mevlîd-i Halîl Degâhı avlusundaki küçük kabristanda, Hâfız Halîl Rûhâvî ile aynı kabre defnolunmuştur. Bu zâtın zikir meclisleri Ayntâbî’de varlığını sürdürmektedir. *Gaziantep’te yok edilen câmiler* adlı eserde, târihî Deveci Mescîdi’nin aynı zamanda, Dede Osmân Avnî’ye bağlı bir Kâdirî dergâhı olduğu ve Kuşadalı İbrâhîm Halvetî’nin Antepli halîfesi Aydî Baba’nın yeğeni Arap Baba’nın, Dede Osman Avnî Baba’ya bağlı olup bu dergâhta irşâd görevini yürüttüğü belirtilmektedir. (Şâhiner, 1995: 51). Arap Baba’nın, Ayntâbî Mustafa ile ilgisini tespit edemememize rağmen, Dede Osman Avnî Baba’nın irşâd halkasının Gaziantep’te ki bir uzantısını oluşturduğu kesindir.

Hısn-ı Mansûr, Adıyaman İlimizin eski adıdır. Sarı Şeyhoğlu ismi ile anılan Hısn-ı Mansûrlu Mustafâ Baba (1839-1920), Adıyaman’da Hoca Ömer Mahallesi Câmisinde imamlık yapmıştır. Hoca Ömer Mahallesinde bulunan Hasan Mekkî türbesinde medfûndur. Hısn-ı Mansûrlu Mustafâ Baba’ya bağlı Besni İlçesi Kâdiriyye Dergâhı’ndaki silsile-i şerîfede, Osman Avnî Rûhâvî’nin, Abdülkâdir Geylanî’ye üçüncü bir koldan intisâbının Muhammed Sa’dî el-Ezherî el-Hamevî el-Kâdirî vâsıtası ile gerçekleştiği görülmektedir.

260 Nolu Adıyaman şeri sicilinin muhtelif yerlerinde Sarı Şeyhoğlu Şeyh Mustafa Efendinin ismi geçmektedir: “…Hoca Ömer mahallesi ahâlîsinden ve teb’a-yı devlet-i müşârün-ileyhâdan Sarı Şeyhzâde Ömer Efendi bin Şeyh Mustafa Efendi…”, “…Hoca Ömer mahallesi ahâlîsinden ve teb’a-yı Devlet-i Âliyyeden Sarı Seyhzâde Osman Efendi ibn-i Seyh Mustafa Efendi…”, “…Hısn-ı Mansûr kazasının Hoca Ömer mahallesi …mahalle-i mezkûre imamı Seyh Mustafa ibn-i Sarı Seyh…”, “..Hısn-ı Mansûr’un Hoca Ömer mahallesi sakinlerinden zatı mahalle-i mezkûre ahâlîsinden Osman Efendi bin Seyh Mustafa Hoca Ömer mahallesi imamı Mustafa Efendi ibn-i Sarı Seyh…”, “…aslen Hoca Ömer mahallesi halkından olan ve Sarı Seyhzâde Osman Efendi, Seyh Mustafa Efendi …”, “…Adıyaman’ın Hoca Ömer mahallesi…imamı Seyh Mustafa…”, “…Adıyaman’ın Hoca Ömer mahallesi halkından Seyh Mustafa oğlu Osman Efendi…”, “…Hoca Ömer mahallesi imamı Mustafa Efendi..”, “…Hoca Ömer mahallesi imamı Seyh Mustafa Efendi…” (Kanadıkırık, 2005) ibârelerinden, Hısn-ı Mansûr’lu Mustafa Baba’nın, Hısn-ı Mansûrda bulunan Hoca Ömer câmisinin imâmı olduğu, *Sarışeyhoğlu Şeyh Mustafa* nâmıyla isimlendiği, Ömer ve Osmân isimli çocuklarının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kövenkli Ömer Hüdâyî, Dede Osmân Avnî Rûhâvî’den ahz ettiği Kâdiriyye ekolünü Anadolu’da intişâr ettiren evliyânın büyüklerindendir. Elazığ’ın Kövenk köyünde medfûndur. Halîfelerinden Muharrem Hilmî, Hüdâyî’nin Tercüme-i Hâli ile Menâkıb-ı Celîlelerini şöyle anlatır: “*Hacı Ömer Hüdâyî Baba (k.s.)*, çok zikir yapmaya ve huzûr-ı karara o kadar sa’y ve ikdâm eylemişti ki tasarrufât-ı hâsse-i Rabbâniyyeye mazhar olmuş, *Kâdir ve Kayyûm olan Allahu Teâlâ*’nın vehb etmesi yolu ile feyzyâb olarak ledün ilmlerinin kapılarını açmış olmakla, *Nebî Hızır Aleyhisselâm* ile mânen görüşmüş, *Merv*’de *Ebâ Müslim Teberdar*’da, *Hızır aleyhisselam* ile zâhiri mülâkata vaad ile emr u işâret alarak hemen *Merv*’e doğru yola çıkıp *Merv*’e ulaştıkları zaman, *Hızır Aleyhisselâm* ile zâhiren görüşme şerefi ile müşerref olup, esnâ-yı ifâzada *Hızır Aleyhisselâm*, Cenâb-ı Şeyhin (*Hacı Ömer Hüdâyî Baba’nın*) fem-i saadetlerine (mübârek ağızlarına) bir nefha üflemiş olmakla ledünni ilim kapılarının mânen açılması günbegün hâsıl olmuştur. Dergâhına hergün yaklaşık ikiyüz-üçyüz civarında ziyaretci ve sâlikan gelip sohbetlerinden istifade ederlerdi. Herkesin haline göre kelâm eder, katı kalbleri yumuşatır, *Hakk*’a (c.c.) çekerdi. *Hacı Ömer Hüdâyi, Arapkirli Ömer Ruhâni’den* hilâfet aldıktan sonra da ziyaret ve hizmetlerine, *Ömer Rûhâni’nin* irtihallerine kadar devam etmişlerdir. Hacı Ömer Hüdâyi Baba, seyahat ettiği zamanlarda Hac etmiş ise de, Arapkirli Ömer Rûhânî Baba’nın ona halîfelik vermesinden sonra, yetiştirdiği birkaç arkadaşı ile tekrar hacca gidip hacdan dönerken sâdât-ı kirâmdan ve mürşid-i ızâmdan, üstâzü’l-küll fi’l-küll olan kutb-i zamân fî dâire-i imkân, şeyhu’ş-şuyûh mevlâna ve melceinâ eş-Şeyh es-Seyyid Dede Osman Ruhâvî Hazretleri ile görüşmüş ve nezd-i devletlerinde birkaç gün ikamet etmiş ve o esnâda Kutb-i Müşârunileyh tarafından bir iki teveccüh etmekle vârid olan manevî emir üzerine, Cenab-ı Şeyh’e, Tarîkat-ı Kâdiriyye’den hilâfet verip adı geçen kutb hırkasını, Cenâb-ı Şeyh’e giydirip Kâdirî tarîkâtını yürütmek suretiyle irşâda memur edip Harput’a göndermiştir” (Necâtî, 2000a: 25).

Kövenkli Hacı Ömer Hüdâyî'nin, *Dîvân* ve *Vasiyyetnâme* adlı iki eseri bulunmaktadır. Bu eserler, Muharrem Hilmî'nin el yazmaları halinde günümüze kadar ulaşmıştır. Vasiyyetnâmenin elyazması ikinci bir nüshasının aslı, Hacı Mustafa Hayri Baba Elyazmaları Arşivinde mevcut olup bir kopyası, Kövenk'te Külliye-i Hüdâyî'de sergilenmiştir.

Hacı Ömer Hüdâyi'nin Dîvânındaki şiirler, ilâhî aşkın yoluna işâret eden, Hak (c.c.) yolcularının yapması gerekenleri ve onların hallerini beyân eden hikmetli sözleri içerir. O'nun, Abdulkâdir Geylânî'ye seslenen bir şiirinin sâdeleştirilmiş hâli şöyledir:

"Yâ Hazret-i Abdülkâdir Geylânî! Ben, sana bağlandım, senin yoluna girdim. Sen, benim elimden tut, destgîrim ol yâ Hazret-i Abdülkâdir Geylânî! Ah! Ne kadar çalıştım ise, kabr-i şerîfine süz sürmeye, bir yol bulamadım, bir çârem olmadı. Ne edeyim! Ayrılığının derdini çekmeye takatim kalmadı. Sen, benim elimden tut, yâ Hazret-i Abdülkâdir Geylânî! Gerçek âşıklar, Allahu Teâlâ'nın sevgisinden başkasını ne etsin. Senin bu mübârek yoluna girenler mânâ âleminin inci ve mercanlarını toplarlar, Allah Teâlâ'nın sevgisini elde ederler. Çünkü Senin bu mübârek yolun, tâ merdlerin pâdişâhı olan İmâm Aliyyü'l-Mürtezâ'ya (k.v.) ulaşır. Sen, benim elimden tut, yâ Hazret-i Abdülkâdir Geylânî! Ey Hak yolunun yolcusu! Allah Teâlâ'nın emrinden gâfil olma, o emirleri yerine getir. Dünya işlerine de fazla dalma. Bu mübârek yola aşksız olarak girenler, yolda birer birer dökülür, Allah Teâlâ'ya vuslat edemezler. Bu yolda aşk gerektir. Bu mânevi yolda, yol kesen harâmiler vardır, bazı yolcuların bütün mânevi kazançlarını alıp giderler. Sen, benim elimden tut, yâ Hazret-i Abdülkâdir Geylânî! Ey tâlib! Bu sözlerim gerçektir, buna inan! Âhiret âlemine göçme vakti yaklaştı, bu gaflet uykusundan uyan artık! Bu mübârek yolun eşiğine baş koyanların, kalblerinden dünyâ sevgisini çıkarıp atması gerekir. Sen, benim elimden tut, yâ Hazret-i Abdülkâdir Geylânî! Varsın, isteyen cennet arzusu ile Hakk'a kulluk yapsın. Benim kulluktan maksadım ise Allahu Teâlâ'nın Dîdârı'nı ve Cemâli'ni müşâhade etmektir. Sen, benim elimden tut, destgîrim ol yâ Hazret-i Abdülkâdir Geylânî" (Necâtî, 2000a: 28).

Kövenkli Hacı Ömer Hüdâyî'nin Aruz vezninin *mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün/ mefâîlün* kalıbı ile yazılan kitâbesinde:

Dedim târih vefâtına dü çeşmime dolan kanla

Mukîm-i cennet-i ulyâ ola yâ Râb Ömer Baba

mısraları ile, vefât tarihi olan 1322 yılına tarih düşürülmüştür.

3.1.4. Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin Vakfettiği Kitaplar

Dergâh içerisinde İbrâhim Aleyhisselâm'ın doğduğu mağaranın bitişiğinde, Dede Osman Avnî Ruhâvî'ye ait tesbîh, külâh, tâc, keşkûl, sancaklar, şamdanlar, muînler, yazma Kelâm-ı Kadîm'ler, Gülşehrîli Âşık Paşa'nın *Garibnâme* adlı eseri sergilenmiştir. Âşık Paşa'nın *Garibnâme'*si üzerinde yaptığımız tetkikte, hâşiye kısmında, aşağıda sâdeleştirerek verdiğimiz şu önemli vakıf kaydına rastladık: *"Bu kitâbı, nebîlerin atası İbrâhîm Aleyhisselâm Makâmı'nın hizmetçisi olan, Ruhâvî Şeyh Dede Osmân, Cenâb-ı Hakk'ın rızâsı için Mevlîd-i Halîl Medresesi'ne vakfetmiştir. Bu kitabı okumak isteyen bundan alıkonulmamalıdır. Bu kitabın buradan dışarı çıkarılabilmesi için kuvvetli bir rehin ve kefîl gerekir"* yazılıdır. Âşık Paşa, mîlâdî 1272 yılında Kırşehir'de doğmuştur. Yine mîlâdî 1332 tarihinde Kırşehir'de vefat etmiştir. O devirde Kırşehir'in ismi *Gülşehri*dir. Âşık Paşa'nın Türkçe olarak yazdığı 10592 beyitten meydana gelen *Garibname* adlı eseri, en dakîk tasavvufî konuların Türkçe îzâhını yapar. Eser on bölümden meydana gelmiş her bölüme on tasavvufî kıssa konulmuştur. Dergâh'ta bulunan nüsha, Kerkük'lü Hasan İbn-i Dervîş'in, Hicrî 969 tarihli el yazmasıdır. Ramoy Sofi'nin Hicrî 1286 tarihli elyazması Kur'ân-ı Kerîm'i, Hâfız Abdulkerîm Feyzi bin Mustafa Erzincânî'nin (Culhazâde), Hicrî 1251 tarihli El Yazması Muhammediyye kitabı, Elyazması başka bir Kur'ân-ı Kerîm, Ömer bin Muhammed'in Hicrî 1255 tarihli el yazması Umdetü'l-İslâm kitabı da dergâhda sergilenen eserler arasındadır. Bu eserler, aşağıda isimler verilen vakfedilmiş kitapların bir bölümünü teşkil eder (Necâtî, 2000a:45).

Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin, Mevlûd-i Halîlü'r-Rahmân'a vakfettiği kitapların isimleri ve adetleri Urfa'da *Vakıf Kitaplar Üzerine Bir Değerlendirme* adlı makalede ele alınmıştır: "Dört adet Yazma Kelâm-ı Kadîm (Kur'ân-ı Kerîm), dört adet basma Kelâm-ı Kadîm (Kur'ân-ı Kerîm), bir cilt Ahmediyye (Kitabı), bir cilt Türkçe Âşık Paşa (kitabı), bir cilt Müzekki'n-Nufûs (nefisleri tezkiye edici, Eşrefoğlu Abdullah Rûmî tarafından yazılmıştır), İki cilt Abdülkâdir Geylânî'nin menâkıbına ait Behcetü'l-Esrâr (Sırlar Bahçesi), bir kıt'a yazma Menâkıb-ı Evliyâ (Evliyâ Menkıbeleri), bir cilt Muhammediyye (Kitabı), iki cilt Zübdetü'l-Âsâr (Eserlerin Özü), bir cilt Akâide Dair Hadisler, bir cilt Nâtıku'l-Gayb (Gaybın Dili), bir cilt Türkçe Muhammediyye (Kitabı), iki cilt Tefsîr-i Tıbyân (Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri), bir cilt Risâle-i Zikrullah

(Zikrullah Risâlesi), bir cilt Mantûk-i Lugat Tercümesi, bir cilt Risâle Mecmûası, bir cilt Şerh-i Hidâye (Hidâye adlı Fıkıh kitabının Şerhi), bir cilt Müzekki'n-Nüfûs, üç cilt Ravzatü'l-Ahbâb (Dostlar Meclîsi), bir cilt Siyer-i Kebîr Tercümesi (Peygamber Efendimiz'in (a.s.) Hayatı), bir cilt Avdet-i İslâmiyye, bir cilt Menâkıb-ı Evliyâ (Velîlerin Menkıbeleri), bir cilt Menâkıb-ı Sultânü'l-Ârifîn (Âriflerin Sultânı'nın Menkıbeleri), bir cilt Behcetü'l-Esrâr-ı Abdülkâdir Geylânî (Abdulkâdir Geylânî'nin Menkıbelerini içeren Arapça Eser), bir cilt Mürşîdü'l-Ibâd (Kulların Rehberi), bir cilt Ceybu'l-Ebrâr, bir cilt Tercüme-i Nefâhât (Nefhâtü'l-Üns Kitabının tercümesi), bir cilt Menâkıb-ı Celâluddin-i Rûmî (Celâluddîn-i Rûmî'nin Menkıbeleri), bir cilt Tezkire-i Hazret-i Baba Süleyman, bir cilt Risâle, bir kıt'a yazma Şerhu Kenzi'l-Menâkıb (Menkıbeler Hazînesinin Şerhi), bir cilt İmâdü'l-İslâm, bir cilt Menâkıb-ı Hulefâ-i Râşidîn (Dört Halîfenin Menkıbeleri), bir cilt Kara Dâvud Delâil-i Şerîf Şerhi (Evrâd Kitabı), bir cilt Tenbîhu'l-Ğafilîn (Gâfilleri Uyarış)" (Kurtoğlu, M., Karakeçili, E., 2015).

Dede Efendi'nin Mevlîd-i Halîl Zâviyesi'ne vakfettiği kitaplar, tefsîr, akâid, hadîs, fıkıh, siyer ve tasavvuf ilimleri ile alâkalıdır. Dede Osman Avnî'nin dergâhda bu kitapları okuduğu, okuttuğu ve ulûm-i şer'iyyeye vâkıf olduğu açıktır. Adı geçen kitaplar ışığında Dede Efendi'nin irşad metodu hakkında şu sonuçları çıkarabiliriz:

Dede Efendi Allah Teâlâ'nın zikr-i şerîfini ferdî ve toplu halde icra ettirip, Kâdirî yolunun feyzini uşşâkın kalbine îsal ettiği gibi ulûm-i İslâmiyye ile de tâlipleri tezyîn etmiştir. Tefsir-i Mevâkıb, Tefsîr-i Tıbyân, Akâide Dâir Ehâdîs, Şerh-i Hidâye, Siyer-i Kebîr Tercümesi, Menâkıb-ı Hulefâ-i Râşidîn kitapları bu hususa özellikle ışık tutmaktadır. Tasavvufi Eserler olarak, Müzekki'n-Nüfûs, Behcetü'l-Esrâr-ı Abdülkâdir, Menâkıb-ı Celâleddin-i Rûmi, Tenbîhu'l-Ğâfilîn, Türkî Âşık Paşa Kitabı, Muhammediyye kitapları da yine Osmanlı Döneminde Dergâhlarda okunan belli başlı eserlerdendir. *Akâid-i Hak, âmâl-i sâlihât, ahlâk-ı hamîde,* bütün Allah (c.c.) dostlarının irşâd metodunun gayesi olduğu gibi, ekâbir-i evliyâdan olan Dede Osmân Avnî Rûhâvî'nin de irşâd metodunun temelinde bu unsurların bulunduğunu, adı geçen vakfedilmiş kitaplardan anlıyoruz.

4. SONUÇ

Kâdiriyye yolunun büyüklerinden Nesl-i Pâk-i Rasûlullâh'a (a.s.) mensûb Bekir'in oğlu, Eyyûb'un oğlu, Ebdâl Muhammed'in oğlu Dede Osman Avnî Ruhâvî, Halep vilâyetinin Urfa Sancağı'nda bulunan Mevlîd-i Halîl Dergâhında 70 yıl boyunca uşşâk-ı ilâhînin kalblerine feyz-i ilâhiyi, nûr-ı Muhammedî'yi ulaştırıp zühd ve takvâ yolunda onların irşâdına sa'y u gayret göstermiş, 1883 yılında bu fânî âlemden ebedî âleme göçmüştür. Bu kutsal gönüllü velî, Mevlîd-i Halîl Dergâhında bulunan küçük kabristanda defîn-i hâk-i gufrândır.

Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin, Abdulkâdir Geylânî'ye, üç ayrı koldan müntesîb olduğu ve tasavvufun bütün kemâlâtını kendisinde cem ettiği, yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Eyyûb Urfevî, Muhammed Ezherî ve Abdurrahmân Hâlis Kerkûkî vâsıtası ile gerçekleşen bu bağlılıklarla, Dede Osman Avnî Ruhâvî, Anadolu'da Kâdiriyye'nin intişârının en büyük âmili olmuştur.

Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin yaşayıp yaşatmaya çalıştığı zühd ü takvâ hayâtı, her devirde Hak yoluna sülûk etmek isteyenler için mükemmel bir imtisâl nümûnesidir. Tasavvufa ve tasavvufun asıl amacı olan Hakk'a kul olmak için onun rızâsını kazanma yoluna engel olan ve bu yolun sâf ve berrâk suyunu bulanık hale getiren her türlü dünyevî çıkarların, nefsânî ve ahlâkî bozuklukların ortadan kaldırılması, gerçek tasavvufun yaşanması ve yaşatılması için Dede Osman Avnî Ruhâvî ekolünden alınıp uygulanabilecek pek çok prensip mevcûttur.

Her türlü bulanıklıktan arındırılmak istenen zühd ve takvâ yolunun bu prensipleri, Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin halîfesi Halîl Hâfız'ın resmî yazışmalarında gayet açık bir şekilde görülmektedir. Dergâhların vakıflar nezâretine bağlı ve resmî otoritenin kontrolü altında olması, dergâhlarda görev yapacak zevâtın bir kâmilden seyr u sülûkte bulunmuş olması, ulemâ huzurunda imtihana tâbi tutulması ve irşâda yeterliliğinin ispatlanması ve belgelendirilmesi, irşâd vazîfesinde bulunabilmek için en yüksek otorite tarafından bir fermân ve berât verilmiş olması, verilen beratta kusursuz hizmet etmek şartının konulması, kendisine berât verilen zâtın ma'îşetinin vakıflar nezâretince karşılanması ve görevlinin irşâd vazîfesinden başka bir işle meşgûl olmasının önüne geçilmesi, bu prensiplerin en önemlilerindendir.

Verilen beratta kusursuz hizmet şartının özellikle zikredilmesi dikkate şâyan bir durumdur. Bu şartları hâiz olan bir irşâd sistemi, inkırâza uğramayacak, kullarla Allah Teâlâ arasında muhabbet bağını güçlendirip, onları kitap ve sünnetin ışığında, Allah Teâlâ'nın ebedî rızasına taşıyacaktır.

Şer'î siciller, vakıf kayıtları ve kitâbeler üzerinde yapılan araştırmalar, Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin hayatını, ilmini, sûretini, sîretini, tasavvufî şahsiyetini daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur.

Onun îtikâdını ve tasavvufî düşüncesini, târihî Mevlîd-i Halîl Mescidi'nin duvarında bulunan şu kitâbe, en güzel şekilde dile getirmektedir:

Çirâğ-ı mescîd u mihrâb u minber (Mescîdin, mihrâbın ve minberin cirâğı olan Hazret-i Muhammed Mustafâ Sallellahu Aleyhi ve Sellem ve o'nun (a.s.) dört seçilmiş yârı) *Ebûbekir, Ömer, Osmân u Hayder*. Burada Hayder kelimesi, İmam Aliyyü'r-Mürtezâ (r.a.) için kullanılmıştır.

Hulefâ-i Râşidîn'in (r.a.) tasavvuf ekollerindeki mânevî mevkisine çok mânidâr bir şekilde işâret eden bu mısrâlar, bütün Hak yolcularına sahîh bir itikadın ve gerçek Rasûlullah (a.s.) aşkının ipuçlarını vermektedir. Her biri gökteki yıldızlar gibi olan Hulefâ-i Râşidîn'i (r.a.) sevmek, tasavvuf ekollerinde kemâlâtın başlangıcı olarak addedilmiş, onların isimleri dergâhların duvarına kazınmış, mürşid-i kâmillerin en önemli işâreti olan taçlarına işlenmiş, Rasûlullah'ın (a.s.) İsm-i Şerîfi ile birlikte devrân zikirlerinin arkasından toplu olarak söylenmiştir. Dede Osmân Avnî Ruhâvî ekolünün en büyük temsilcilerinden birisi olan Hacı Mustafa Hayri Malatyevî'nin dört dilimli Kâdiriyye tâcının her bir dilimine Hulefâ-yı Râşidîn'den (r.a.) birisinin ismi gelecek şekilde, Ebûbekir, Ömer, Osmân ve Alî isimleri işlenmiştir.

Tasavvufun amacı, kulun gönül âlemini, bütün duygu, düşünce ve hareketlerinde Allah Teâlâ'yı görüyormuşçasına bir hâlet-i rûhiye ve ihlâsa büründürmek, kalbin nefsânî arzulardan arındırılıp Allah Teâlâ'ya yönelmesini sağlamak, şevk ve muhabbetle, ibâdetleri yapmasını kolaylaştırmaktır. Bütün bunlar için, rabıta, zikir, günlük evrâd, farzlar dışında nâfile ibâdetler, insanlara hizmet gibi pek çok metod ortaya konulmuş, tasavvufî ekoller ve onların kâmil mürşîdleri, bu metodlarla sâliklerinin gönül âlemlerini terbiye ve tezkiyeye sa'y etmişlerdir.

Asrımız insanının en çok muhtâç olduğu gönül huzurunu teminde bulunmaz bir iksîr olan tasavvufun, meyvelerini verebilmesi için, sağlam bir irşâd sisteminin tesis edilmesi, zâhirî ve bâtınî ilimlerle mücehhez, kitap ve sünnete bağlı, Allahu Teâlâ'nın Rızâ-yı Şerîfini her şeyin fevkinde tutan kâmil terbiyecilerin, tasavvufî ekollerden yetiştirilmesi, aslî vazifeleri olan irşâd görevlerinin hakkı ile yerine getirmelerinin sağlanması, dünyevî menfâatler için tasavvufî yaşantının istismârına yol açabilecek her türlü hâl ve davranışın onlardan men edilmesi ve irşâd hizmetlerinin, bu sahada söz sâhibi, resmî yetkili ve sorumlu, tasavvufî eğitimden geçmiş, tasavvuf ilminde kemâle ermiş, kemâli ehlince bilinen kâmil bir mürşidden icâzet almış, hâl ehli ulemâ tarafından denetlenmesi, yanlışların düzeltilmesi, kitap ve sünnetten sapmaların önlenmesi gerekir.

Bu husus, bütün İslâmî ilimlerin ekollerinde önem arzettiği gibi, aslı itibârı ile duyu organları ile hissedilmeyen ve tamamen kalbin güzel ahlâk ile ahlaklanmasını hedef almış mânevî bir ilim olan tasavvuf ilminin ekollerinde de fevkalâde önemlidir. Tasavvuf târihinde cereyân etmiş pek çok örneğin ele alınıp incelenmesi, doğru ve sağlam örneklerin seçilip rehber edinilmesi, yanlış örneklerin ayıklanması, çağımız insanının mânevî problemlerinin çözümünde önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Ceylânî, es-Seyyid Muhammed Sa'dî el-Ezherî (1311). *Zammu'l-Ezhâr ilâ Tuhfetü'l-Ebrâr*. Matbaatü'l-İlmiyye.

Dımeşkî, Abdülmecid bin Tâhâ (1971). *İthâfu'l-Ekâbir Sîretü ve Menâkıbu'l-İmam Muhyiddîn Abdulkâdir el-Geylânî el-Hasenî el-Hüseynî*. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

el-Geylânî, Seyyid Abdulkâdir (1276). *Mektûbât* (Tercüme: Refet Süleymân), İstanbul: Takvîmhâne-i Âmire Matbaası.

Güler, G. (2014). *Urfa Dede Avnî Hezîresindeki Târihî Mezar Taşları,* Sûfî Araştırmaları, Sayı 9.

Hasbî, Süleymân (1300). *Kitâb-ı Mirkât-ı Merâtib-i İlm-i Ledünnî fî Menâkıb-ı Abdülkâdir Geylâni*, İstanbul: Matbaatü'l-Osmâniyye.

Haydârîzâde, İbrâhîm (1911). *Terâcim-i Ahvâl-i Sûfiyye*. Cerîde-i Tasavvuf, 4: 4-5. İstanbul: Matbaa-yı Ebi'z-Ziyâ, (13 Rebîülevvel 1329/14 Mart).

Hilmî, M. (2007). *Risâle-i Hüdâiyye*, nşr. S. Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.

Îzûlî, Muhammed Emîn (1909). *İcâzetnâme,* (Elâzığ Kövenk Hacı Ömer Hüdâyî Baba Külliyesinde).

Kanadıkırık, İ. (2005). *260 Numaralı Hısn-ı Mansûr (Adıyaman) Kadı Sicillerinin 1.-122.*

Sahifelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Karakaş, M. (1996). *Şanlıurfa Evliyâ ve Âlimleri.* Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi Kültür Yayınları.

Karsî, M. Ö. (1399). *İcâzetnâme*, İsa Çelik Arşivi.

el-Kerkûkî, Abdurrahmân Hâlis (1284). *Kitabu'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, İstanbul: Rıza Efendi Basımhânesi.

el-Kerkûkî, Abdurrahmân Hâlis (1302), *Behcetü'l-Esrâr Tercümesi,* İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.

Kurtoğlu, M. (2015). *Şair Sakıb Efendi Hayatı, Vakfiyesi ve Vakfettiği Kitaplar*. Vakıflar Dergisi, 35: 107-154.

Kurtoğlu, M., Karakeçili, E. (2015). *Urfa'da Vakıf Kitaplar Üzerine Bir Değerlendirme*. Vakıflar Dergisi, 43: 119-147.

Necâtî, Ö. (1985a). *Kitabu'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerîf Tercümesi*, Ankara.

Necâtî, Ö. (1985b). *Haydârizâde İbrâhim'in Bir Makalesi*, Ankara.

Necâtî, Ö. (2000a). *Eş-Şeyh es-Seyyid Dede Osman Avnî Baba Rûhâvî (k.s.)*, Ankara.

Necâtî, Ö. (2000b). *Behcetü'l-Esrâr Tercümesi Metni*, Ankara.

Öğüt, M. H. (2016). *Hacı Mustafa Hayri Baba*, İstanbul: Mega Basım Yayın.

Rûhâvî, Yusuf Nabî b. Abdillah (1392). *Dîvân-ı Nâbî*, İstanbul: Şeyh Yahyâ Efendi Matbaası.

Silsilename-i Meşâyıh-i Kâdiriyye (Adıyaman Besni İlçesi Halîl Baba Dergâhında).

Şâhiner, N. (1995). *Gâziantep'in Yokedilen Câmileri*, İstanbul: Şehîd Kâmil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.

et-Tâdifî, Muhammed bin Yahya el-Hanbelî (t.y.), *Kalâidu'l-Cevâhir*, Mısr: Matba'atü Abdu'l-Hamîd.

Şekiller

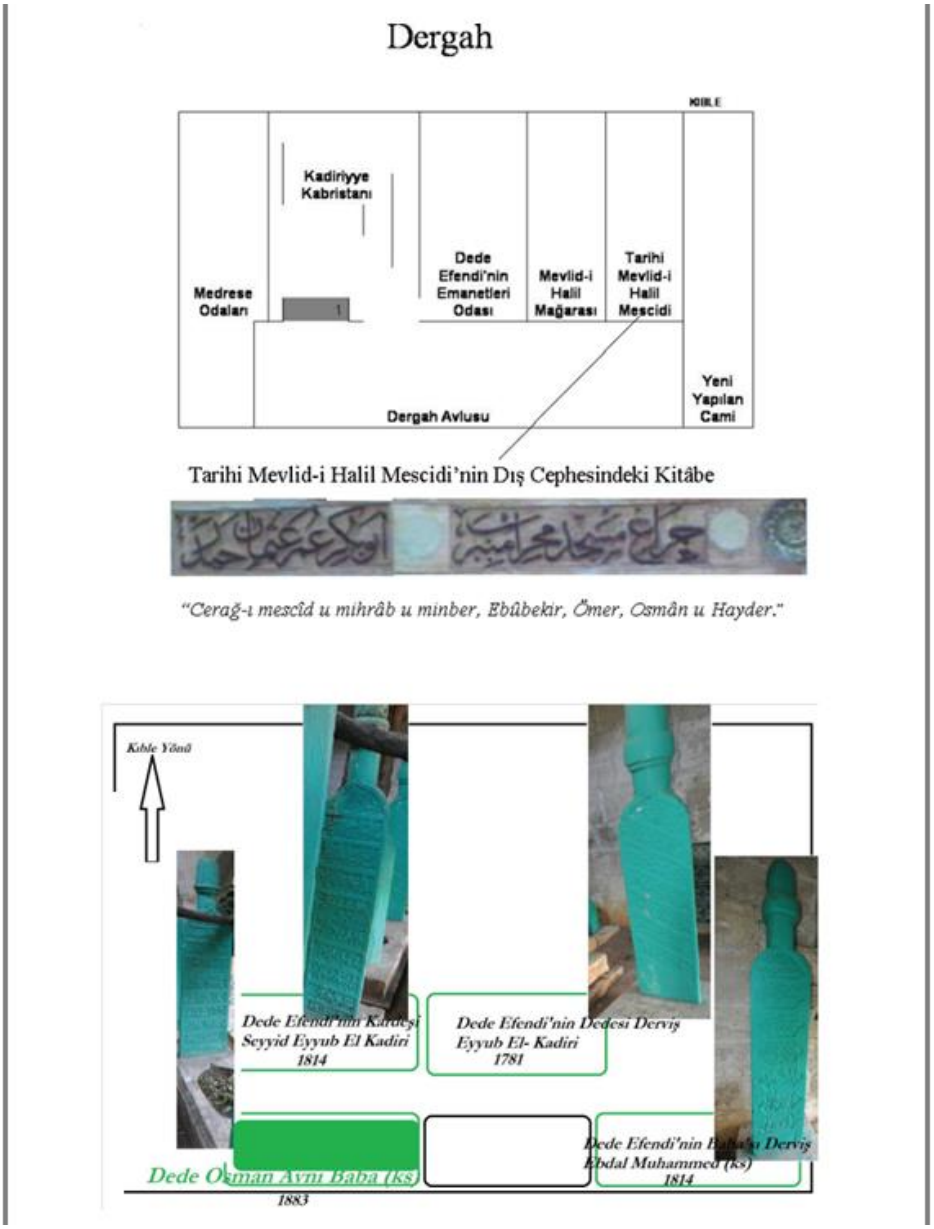

Şekil 1. Dede Osman Avnî Baba Rûhâvî Dergâhı'nın Genel Yerleşim Şeması ve Tarihî Mevlîd-i Halîl Mescidi (Ömer Necâtî Arşivinden).

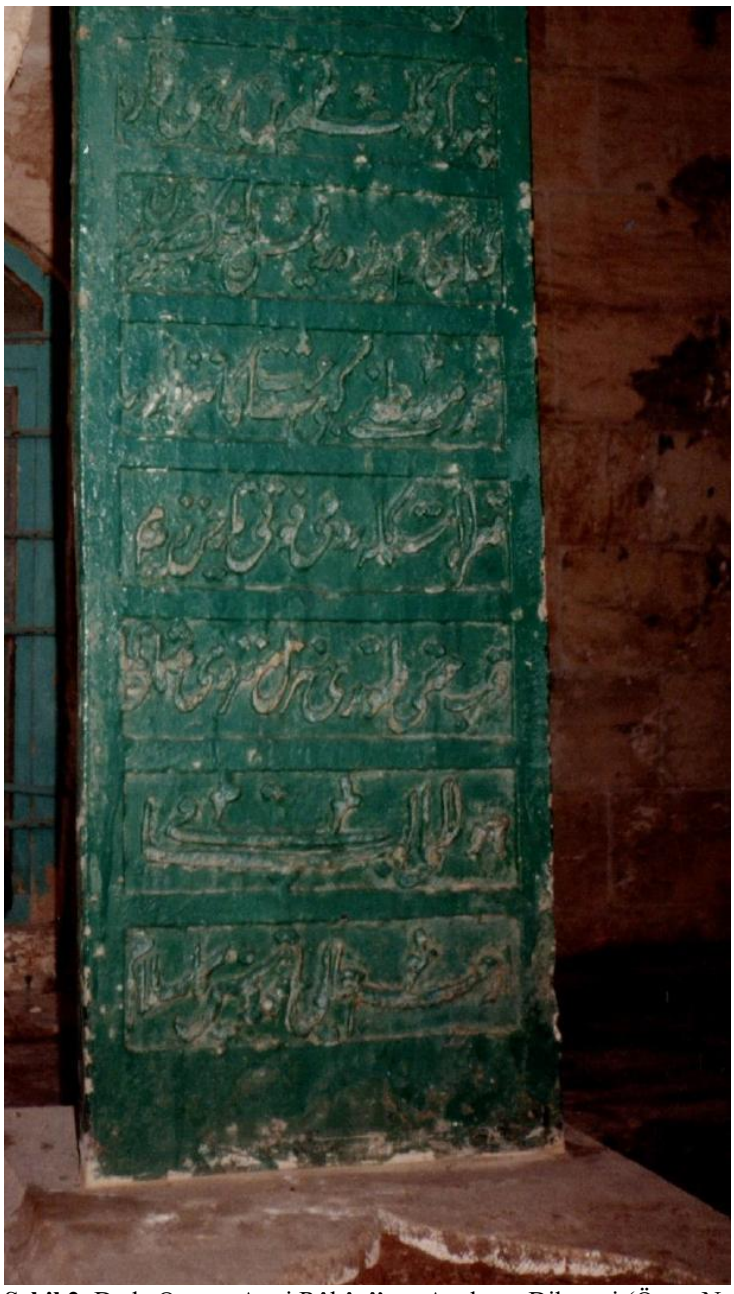

Şekil 2. Dede Osman Avni Rûhâvî'nın Ayakucu Dikmesi (Ömer Necâtî Arşivinden).

Katre-i eşkimle Rûmî, fevt-i târîhin dedim
Kurb-i Hakk'ı Tuttu menzil, münzevî Osmân Baba

قرب حقي طوتدي منزل منزوي عثمان بابا

Hicrî 1300 Senesi Zilkâde Ayı

Şekil 3. Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin Ayakucu Dikmesinde Vefât Târihinin Düşürüldüğü Mısrâlar (Ömer Necâtî Arşivinden).

Dede osman Avni Baba'nın (ks) Mevlid-i Halilurrahman Zaviyesine Vakfettiği Kitaplar
Urfa Şer'iyye Sicilleri_ Numara- 225-599
Vakıflar Dergisi 43 Haziran 215- sayfa 141

Şekil 4. Dede Osmân Avnî Baba Rûhâvî'nin Mevlid-i Halîlurrahmân Zâviyesi Vakfına Vakfettiği Kitapların İsimleri ve Cilt Sayıları.
(Mehmet Kurtoğlu, Enver Karakeçili, Urfa'da Vakıf Kitaplar Üzerine Bir Değerlendirme, (Vakıflar Dergisi 43 - Haziran 2015), 141).

Şekil 5. Dede Osmân Avnî Baba Rûhâvî'nin 70 yıllık Meşîhatine Dâir Vakıf Kaydı
(Mahmut Karakaş, *Şanlıurfa Evliyâ ve Âlimleri*, 121).

Dede Osmân Avnî Baba (k.s.) ile Abdurrahmân Hâlis'in (k.s.) yaşadığı zaman dilimlerinin mukayesesi

1780	Hâlis'in Babası Şeyh Ahmed'in (k.s.) Doğumu
1797	Halis'in (k.s.) Doğumu
1800	Hâlis'in dedesi Molla Mahmûd'un (k.s) Vefâtı
1809	Hâlis'in Babası Şeyh Ahmed'in (k.s.) Kerkûk'te irşâd makamına geçmesi
1814	Dede Osmân Avnî'nin (k.s.) Urfa'da İrşâd makamına geçmesi
1816	Hâlis'in (k.s.) Kerkûk'te Behcetü'l-Esrâr Tercümesini Tamamlaması
70 yıl	
1841	Hâlis'in Babası Şeyh Ahmed'in (k.s.) Kerkûk'te vefâtı Halis'in (k.s.) Kerkûk'te seccâde-i irşâda oturması
1858	Hâlis'in (k.s.) Kerkûk'te vefâtı — 17 yıl
1883	Dede Osmân Avnî'nin (k.s.) Urfa'da Vefâtı

Osmân Avnî (k.s.), Kardeşi, Babası ve Dedesinin yaşadığı zaman dilimlerinin mukayesesi

1781	Osman Avni'nIn (k.s.) Dedesi Eyyûb bin Bekir el-Kâdiri'nin Vefatı
	Dedesinin vefatı ile irşada başlama yılı arasındaki süre 33 yıl
1814	Osman Avni'nIn (k.s.) Babası Ebdal Muhammed bin Eyyûb el-Kâdiri'nin Vefatı
	Osman Avni'nIn (k.s.) Kardeşi Eyyûb bin Ebdal Muhammed el-Kâdiri'nin Vefatı Dede Osman Avni Baba'nın (k.s.) irşada başlaması
	Mevlid-i Halil Dergahında Dede Osman Avni Baba'nın (k.s.) irşad süresi 70 yıl
1883	Dede Osman Avni Baba'nın (k.s.) vefatı

Şekil 6. Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin Meşîhat Dönemi *(Ömer Necâtî Arşivinden)*

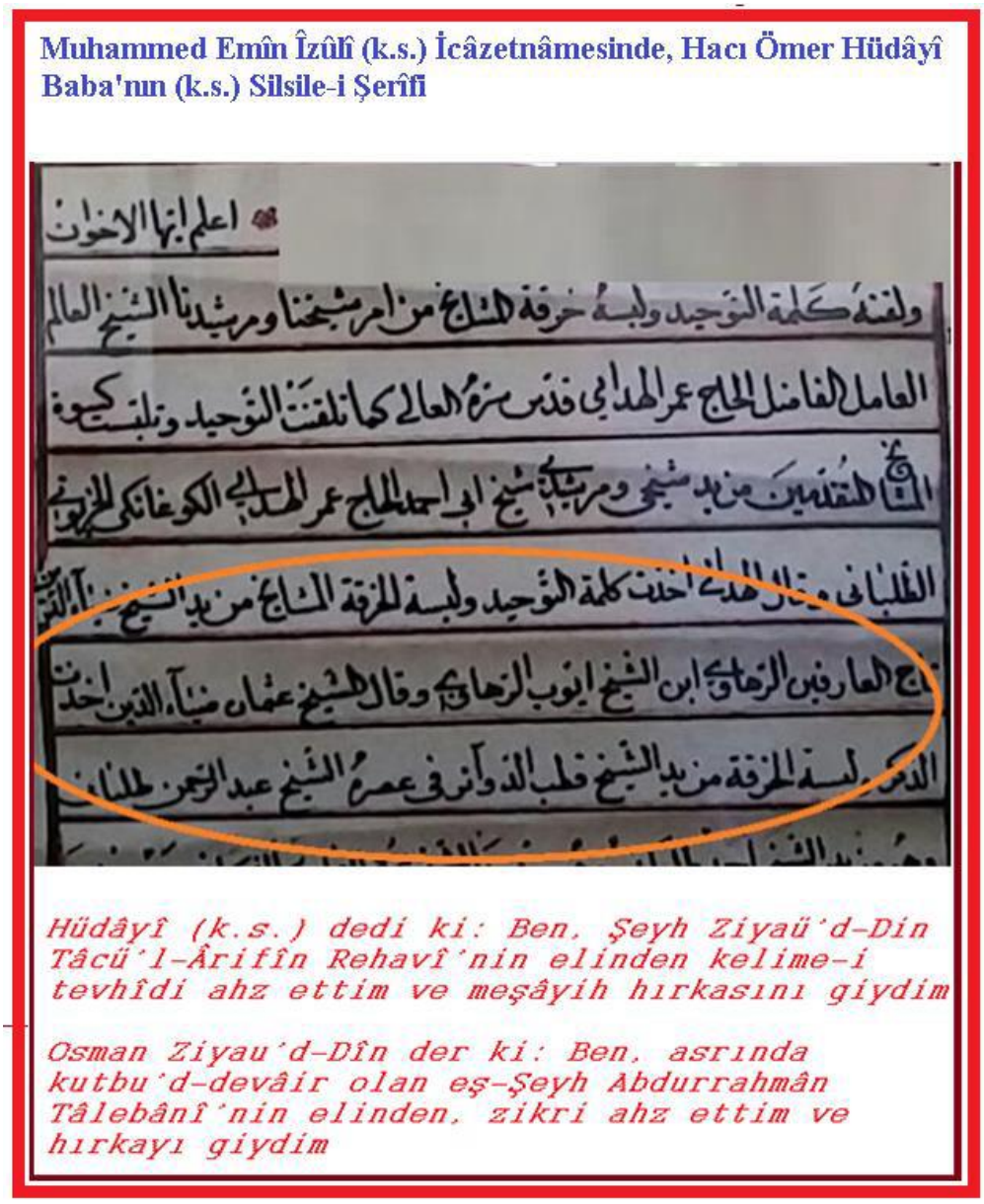

Şekil 7. Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin Hâlisiyye Ekolünde Mürşîdi'nin Abdurrahman Hâlis Kerkûkî olduğunu belirten icâzetnâmeden bir bölüm *(Ömer Necâtî Arşivinden)*.

Şekil 8. Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin Hâlisiyye Ekolünde Mürşîdi'nin Abdurrahman Hâlis Kerkûkî olduğunu belirten yazma eserden bir bölüm *(Ömer Necâtî Arşivinden)*.

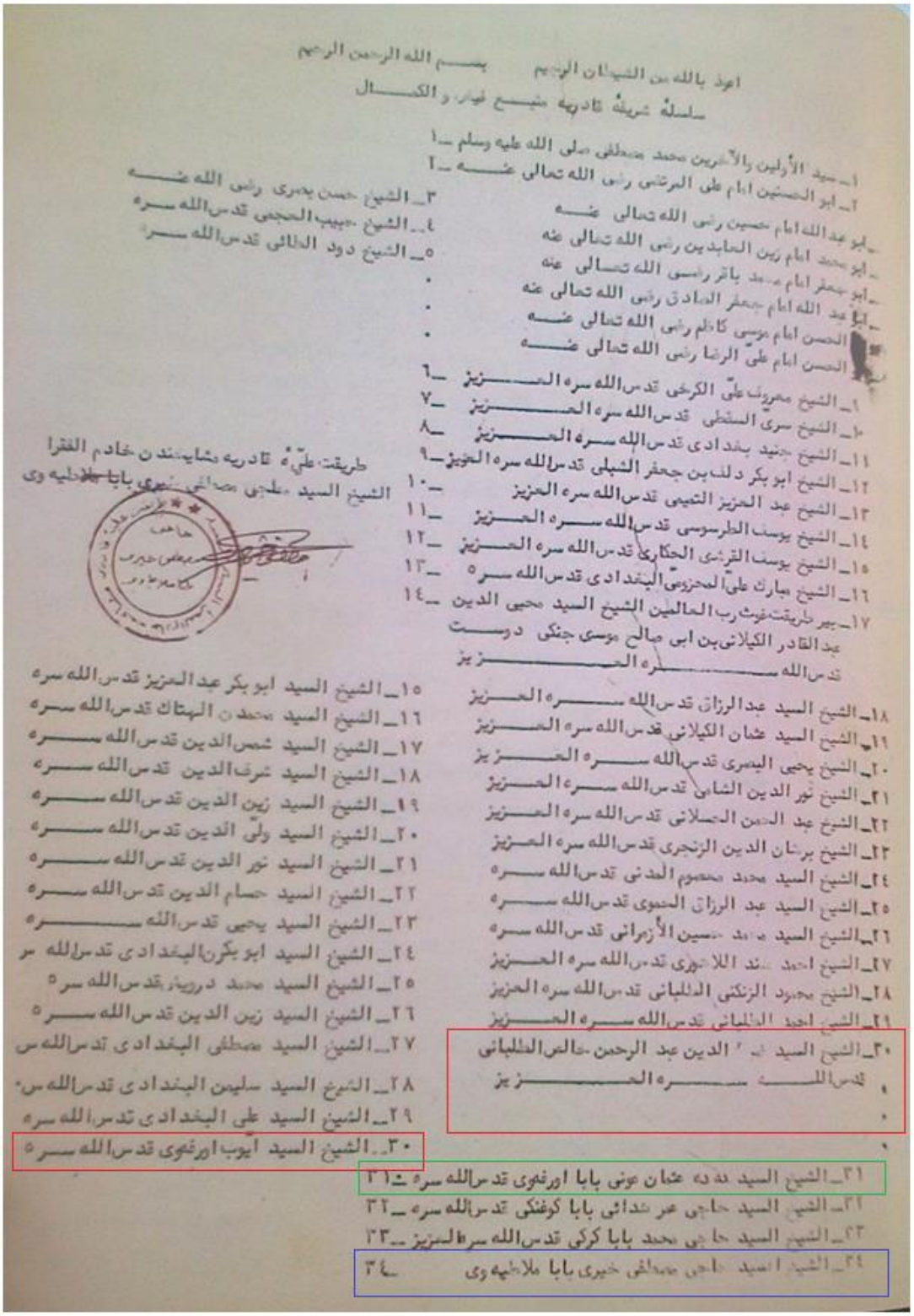

Şekil 9. Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin Hâlisiyye Ekolünde Mürşîdi'nin Abdurrahman Hâlis Kerkûkî, diğer bir ekolde Eyyûb Urfevî olduğunu belirten Elyazması Bir Silsilenâme
(Öğüt, M. H. (2016). *Hacı Mustafa Hayri Baba*. İstanbul: Mega Basım Yayın.).

Euzübillahi mineşşeytanirraciym_Bismillahirrahmanirrahıym
Silsile-i Şerife-i Qadiriyye_menba-ı feyz-i vel-Kemal
1. Seyyidel Evveliyne vel Ahiriyn Muhammed Mustafa Sallellahu Aleyhi Ve Sellem
2. Ebu Haseneyn İmam Ali el-Mürteza Radıyellahu Teala Anhu.

3. Ebu Abdullah İmam Hüseyin (Radiyallahu Teala Anhu)
4. Ebu Muhammed İmam Zeynul Abidin (Radiyallahu Teala Anhu) 5.
5. Ebu Ca'fer İmam Muhammed Bakır (Radiyallahu Teala Anhu)
6. Ebu Abdullah İmam Ca'ferü es-Sadık (Radiyallahu Teala Anhu)
7. Ebül Hasen İmam Musa Kazım (Radiyallahu Teala Anhu)
8. Ebül Hasen İmam Ali er-Rıza (Radiyallahu Teala Anhu)

3-Eşşeyh Hasen Basri (Radiyallahu Anhu)
4-Eşşeyh Habib el-A'cemi (Kaddesellahu Sırrahu)
5-Eşşeyh Davud et-Tai (Kaddesellahu Sırrahu)

9. Eşşeyh Ma'ruf Ali el-Kerhi (Kaddesellahu Sırrahul Aziz) -6
10. Eşşeyh Seri es-sekati (Kaddesellahu Sırrahul Aziz) -7
11. Eşşeyh Cüneyd-i Bağdadi (Kaddesellahu Sırrahul Aziz) - 8
12. Eşşeyh Ebu Bekir Delf Bin Ca'fer eş-Şibli (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)- 9
13.Eşşeyh Abdulaziz et-Temimi (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)- 10
14.Eşşeyh Yusuf et-Tarsusi (Kaddesellahu Sırrahul Aziz) -11
15.Eşşeyh Yusuf el-Qurayşi el-Hakkari (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)- 12
16.Eşşeyh Mübarek Ali el-Mahzumi el-Bağdadi (Kaddesellahu Sırrahu)- 13
17.Pir-i Tarikat Gavs-ü Rabbil-alemiyn Eşşeyh Esseyyid
Muhyiddin Abdulkadir el- Geylani Bin Ebi Salih Musa Cengi Dost (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)- 14

18-Eşşeyh Esseyyid Abdurrezzak (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)
19-Eşşeyh Esseyyid Osman el-Geylani (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)
20.Eşşeyh Yahya El-Basri (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)
21.Eşşeyh Nuruddin eş-Şami (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)
22.Eşşeyh Abdurrahman el-Haselani (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)
23.Eşşeyh Burhanuddin ez-Zenceri (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)
24.Eşşeyh Esseyyid Muhammed Ma'sum el-Medeni (Kaddesellahu Sırrahu)
25.Eşşeyh Esseyyid Abdurrezzak el-Hamevi (Kaddesellahu Sırrahu)
26.Eşşeyh Esseyyid Muhammed Hüseyn el-Ezmirani (Kaddesellahu Sırrahu)
27.Eşşeyh Ahmed Hindi el-Lahuri (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)
28.Eşşeyh Mahmud ez-Zengeni ed-Dalebani (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)
29.Eşşeyh Ahmed ed-Dalebani (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)
30.Eşşeyh Esseyyid Ziyauddin Abdurrahman Halis ed-Dalebani (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)

Eşşeyh Esseyyid Ebu Bekir Abdulaziz (Kaddesellahu Sırrahu)-15
Eşşeyh Esseyyid Muhammedün el-Hettak (Kaddesellahu Sırrahu)-16
Eşşeyh Esseyyid Şemsuddin (Kaddesellahu Sırrahu)-17
Eşşeyh Esseyyid Şerafuddin (Kaddesellahu Sırrahu)-18
Eşşeyh Esseyyid Zeynuddin (Kaddesellahu Sırrahu)-19
Eşşeyh Esseyyid Veliyuddin (Kaddesellahu Sırrahu)-20
Eşşeyh Esseyyid Nuruddin (Kaddesellahu Sırrahu)-21
Eşşeyh Esseyyid Hüsamuddin (Kaddesellahu Sırrahu)-22
Eşşeyh Esseyyid Yahya (Kaddesellahu Sırrahu)-23
Eşşeyh Esseyyid Ebu Bekrin El-Bağdadi(Kaddesellahu Sırrahu)-24
Eşşeyh Esseyyid Muhammed Derviş (Kaddesellahu Sırrahu)-25
Eşşeyh Esseyyid Zeynuddin (Kaddesellahu Sırrahu)-26
Eşşeyh Esseyyid Mustafa el-Bağdadi (Kaddesellahu Sırrahu)-27
Eşşeyh Esseyyid Süleyman el-Bağdadi (Kaddesellahu Sırrahu)-28
Eşşeyh Esseyyid Ali el-Bağdadi (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)-29
Eşşeyh Esseyyid Eyyüb Urfevi (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)-30

31.Eşşeyh Esseyyid Dede Osman Avni Baba Urfevi (Kaddesellahu Sırrahu)-31
32.Eşşeyh Esseyyid Hacı Ömer Hüdayi Baba Köğengi (Kaddesellahu Sırrahu)-32
33.Eşşeyh Esseyyid Hacı Muhammed Baba Kürki (Kaddesellahu Sırrahul Aziz)-33
34.Eşşeyh Esseyyid Hacı Mustafa Hayri Baba Malatyevi_34

Tariqat-ı Aliyye-i Qadiriyye Meşayihinden Hadimul Fuqara Eşşeyh Esseyyid Hacı Mustafa Hayri Baba Malatyevi

Şekil 10. Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin Hâlisiyye Ekolünde Mürşîdi'nin Abdurrahman Hâlis Kerkûkî, diğer bir ekolde Eyyûb Urfevî olduğunu belirten Elyazması Silsilenâmenin Sadeleştirilmiş Hâli *(Ömer Necâtî Arşivinden)*.

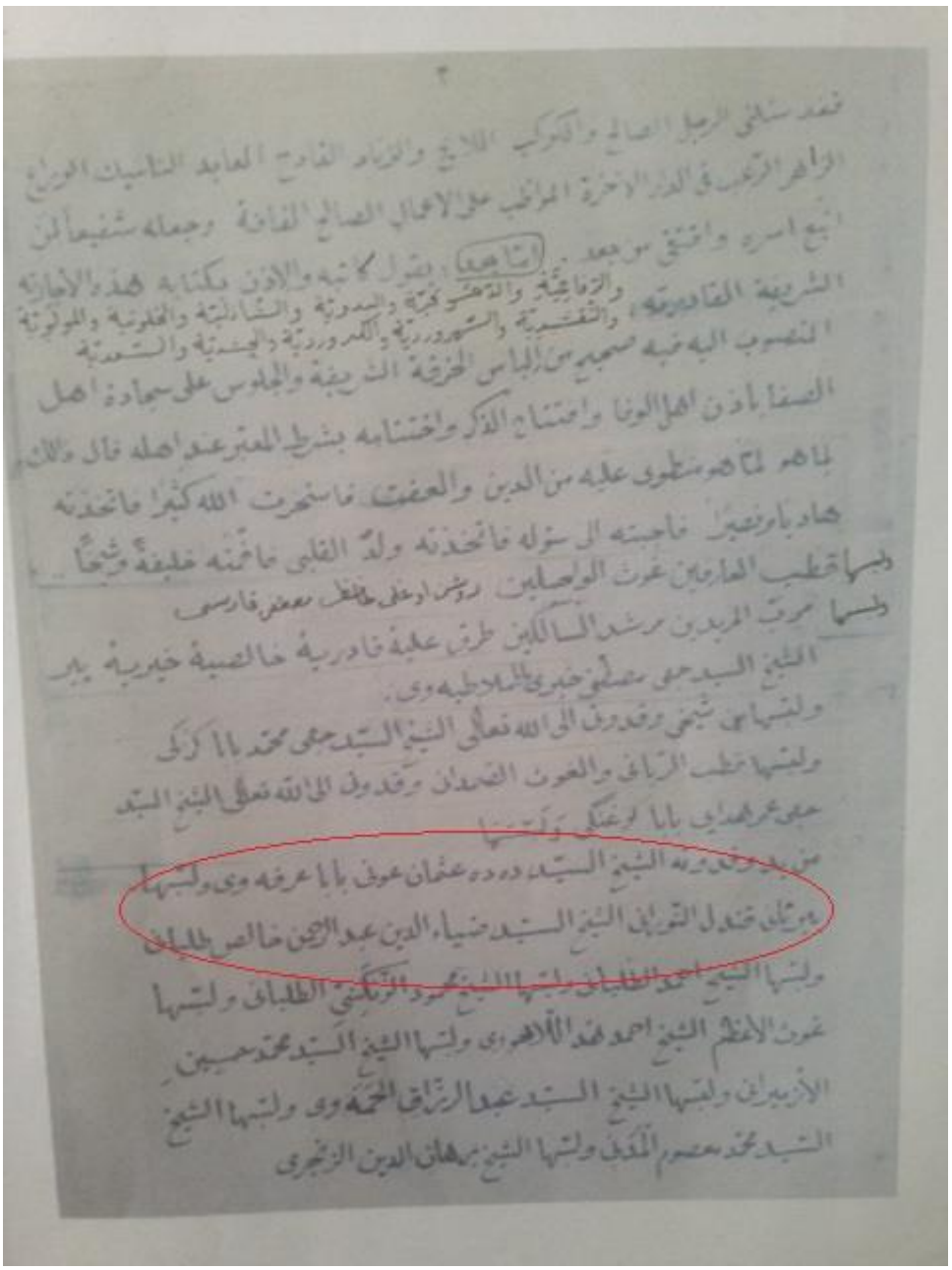

Şekil 11. Dede Osman Avnî Rûhâvî'nin Hâlisiyye Ekolünde Mürşîdi'nin Abdurrahman Hâlis Kerkûkî Olduğunu Gösteren Bir İcâzetnâme *(İsa Çelik Arşivinden)*.

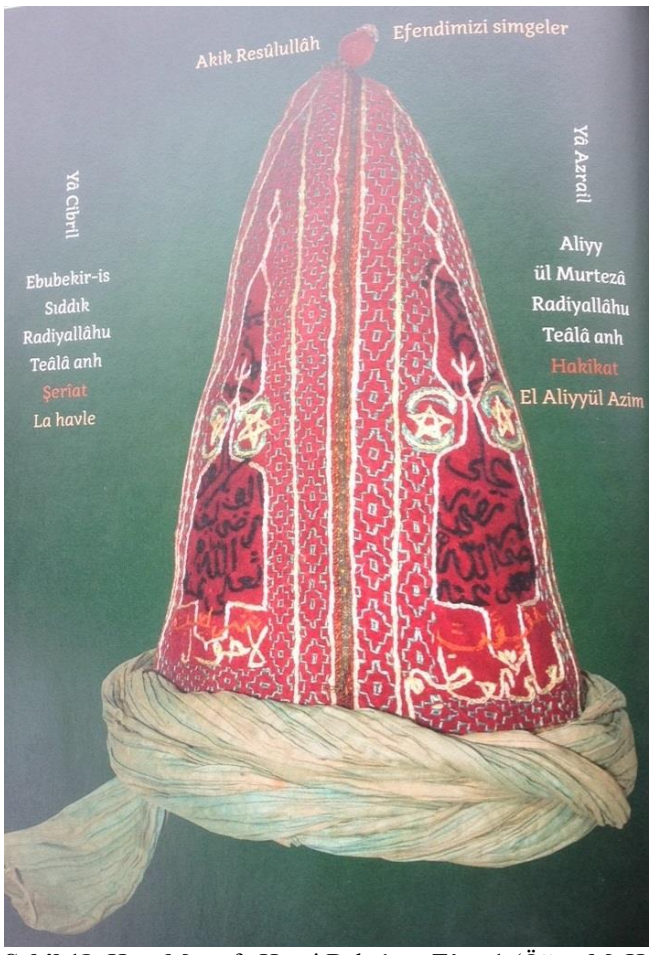

Şekil 12. Hacı Mustafa Hayri Baba'nın Tâcı_1 (Öğüt, M. H. (2016). *Hacı Mustafa Hayri Baba*. İstanbul: Mega Basım Yayın).

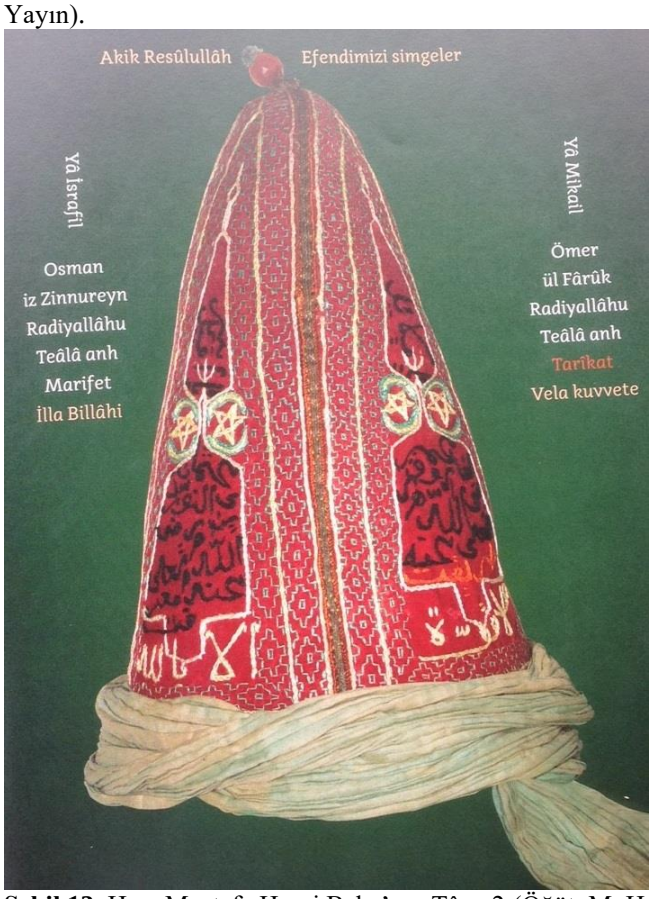

Şekil 13. Hacı Mustafa Hayri Baba'nın Tâcı_2 (Öğüt, M. H. (2016). *Hacı Mustafa Hayri Baba*. İstanbul: Mega Basım Yayın).